

KHOPOTSO

EA

BONGOANA

R. L. Mossaie

896.3909 MOTS
76246

UNIVERSITY OF CAPE TOWN LIBRARIES

TELEPHONIC RENEWALS MAY BE
ACCEPTED AFTER 1500 HRS

DATE DUE

17 JUN 1985
RETURNED

KHOPOTSO

ea

BONGOANA

Ratsebe L. Motsatse

MORIJA

SESUTO BOOK DEPOT

1938

896.3909 MOTS
76246

*MORIJA PRINTING WORKS,
BASUTOLAND*

TSE ETELETSENG PELE

E re ka ha morena Moshoeshoe e ne e le morena oa khotso, ea mosa, ea utluelang batho bohloko ; merabe eohle e ile ea balehela ho eena ho ea batlela bophelo ba bona khotso. Ka baka leo borena ba hae ba qala ho nama le ho ipha matla, le ho tsebisahala e le morena oa khotso. A bitsoa ke hona Rabasotho kapa 'Mopi oa sechaba sa Basotho. Ha se hore batho kaofela ba mona Lesotho ke Basotho ba tlhaho ; empa leha ho le joalo u ke ke ua ba khetha ka hore enoa ke mohlobo o itseng. E, ho joalo batho ba bitsoa ka ho ea ka maloko a bona, empa lebitso la sechaba seo se ile sa bitsoa Basotho. Bopaki bo re bontšang hantle hore ke 'nete lefatše la Lesotho ha lea reoa joalo hobane batho ba lona e ne e le Basotho, ke hobane re utlua ho thoe : Malimo a mang e ne e le a Bakhatla. Ho ka ba molemo hakakang ha re ka ithuta tsa mefuta e meng ea sechaba sa rōna e ileng ea fihla mehleng ea lifaqane, ha lichaba li sa jana, motho mang le mang a sa ntse a thabela ho bolaea motho e mong. Tseo ke li ngotseng bukeng ena ke tsa batho ba neng ba fihle Lesotho khale-khale, ba qhaliloe ke ho hloka tjako naheng ea habo bona. Nka thaba ha nke ke ka ba mong, ea le kang ho hlahisetsa bana ba Basotho tse neng li ntse li etsahala khale. Re ka e ba hlahla rōna Basotho ha re ka fumana bahlankana ba ka 'nang ba re hoteletsa mabone ho etsa leseli le leholo, hore mahlo a rōna le a bana ba rōna, a tle a bone le ntho e hole. Bukana ena ke e 'ngoe ea libuka tse monate eo bana ba Basotho ba ka itlosang bolutu ka eona. E tla le hopotsa tsa bongoaana ba lōna. Litaba tsohle tseo motho a neng a li etsa bongoaaneng o tla li fumana bukeng ena.

Ratsebe L. Metsatse

LENANE O

I	Moreneng ha Phala	3
II	Ho tsoaloe ha Tau	17
II	Bongoana ba Tau	22
IV	Thuto ea pele ea Tau	34
V	Mesebetsi ea Tau	42
VI	Tau e ba molisana oa lipoli	52
II	Lefu la Koena	60
III	Tau e ba motjoli	68
IX	Tokiso ea sekolo sa Thabeng	75
X	Tau o lula le banna	93
XI	Lefereho la Tau	104

I

MORENENG HA PHAHLA

Hole-hole, ka bochabela ho Maloti a Lesotho, ho ile ha fihla morena e mong, a e-tsoa Transvaal. Lebitso la hae e ne e le Phahla. O ile a fihla Lesotho a e-na le batho ba hae, 'me o ile a aha ka tlase ho mephoko ea Maloti a Labi, empa a phakisa a bitsoa "Maloting a Hana-noa." Ka tlas'a mephoko-phoko ea lithaba tseo, tlase khohlong, ho ne ho ahile morena e moholo, mong a lihlaba le maloti, ea bitsoang Galusa. Batho ba hae ba ne ba bitsoa "Banyameng", hobane ho ne ho thoe, ba phela ka har'a menyama-nyama ea mafifi a likhohlo. Ba ha Phahla bona ba ne ba bitsoa "Bahananoa", hobane ba tlohile ha habo bona e se ka khotso. Ha isa-isa, Galusa a shoa, hobane e ne e se e le lekhaba le ileng; leha ho le joalo letlalo la hae la 'na la thakhisoa holim'a batho, kamoo re tsebang hore letlalo la motho ha le thakhisoe fatše.

Phahla a khethoa ke Banyameng hore e be morena oa bona; ka hoo Phahla ea e-ba morena oa Bahananoa le Banyameng. Phahla a ba le maelana a mabeli (mafahla); e moholo a reoa

Koena, e monyenyanane a bitsoa Koename. E ne e le bana ba batle ka mokhoa o makatsang, ba bile ba tsoana. Ha ba ntse ba hola, e moholo a qala ho ipaka ka mekhoha e khahlang batho. Koena a qala ho iponohatsa e le senatla mekhoeng le mesebetsing eohle. Ka baka leo Phahla a rata Koena haholo, a mpa a khesa Koename le mekhoha ea hae. Koename e ne e le motho ea pelo e mpe, ea se nang taba le motho, ea itšepang a bile a tšepa le hore a ka etsa eng le eng kantle ho keletso ea motho. O ne a ike-ntse "Tsebanyane"; etsoe o ne a talima batho maotong. Athe Koena e ne e le motho oa batho, ea se nang taba le motho, eo sefahleho sa hae se khanyang khotsa ka linako tsohle.

Hoba ba hola-hole e be bahlankana ba loke-tseng ho nyala, ka tsatsi le leng ha fihla baroetsana ba tsoang Masikeng, e leng hona moo Phahla a neng a ahileng teng, ha a tla fallela Lesotho. Baroetsana bao ba ne ba tetse lefatše la habo bona ka baka la tlala e leng teng. Ho ne ho bile ho thoe ke tlala ea boja-likata. Joale ereka ha ba ne ba 'nile ba utloa hore ha Phahla ke kho-reng ea sephatlōla-mpana, ba ikutloa hore ba ka mpa ba ea fetoha liqila (mafielo) tsa batho ba Phahla. Hoba ba fihle haufi le motse oa moreneng, ba lula thotaneng ba tšaba ho ea kena motseng. Banna ba ha Phahla, ba lutseng kho-

tla, ba phakisa ba ba bona, ba ba ba romela banana ba bang ho ea ba lata. Ba ea ba tla le bona. Ao, ruri ba ne ba hlomolisa lipelo kamoo e neng e le meqhaane kateng. Ba fihla, ba amoheloa hantle, ba isoa moreneng, hobane phiri e jeoa moreneng.

Ba lula moreneng, ba sebetsa, ba fepjoa, 'me ba qala ho manoloha. Ba qala ho bona-hala; bao e neng e le bana ba batho, liithati tsa baroetsana tsa hlaha. Ha qala ho hlaha ba morōlō joaleka tlhaku ea tekoane; ba bang e le ba basehlana, ba ntseng ba re pe-e!

Har'a bona ho ne ho e-na le ngoanana ea bosehlana ba lamune, ea bitsoang 'Maliberoane; o ne a le mahlo a maphatšoana joaleka a leholi. Koenane, ere ha a 'mona a be a sitoe le ho ja, a sulafalloe ke thabo e tletseng pelong ea hae hobane a bone eo a mo ratang. Ka tsatsi le leng, ha hlaha sebaka seo ka sona Koenane a bileng a tseba ho buisana le 'Maliberoane. Eitse ba sa qala ho kopana, Koenane, ha fumanaha hore o tsietsa 'Maliberoane ka litaba, hobane eitse ha a re o re he! a fumana a se a itse E. Ba 'na ba isana joalo, empa Koena a se khotso, hobane mahlo a hae le cena a ne a ntse a talimile 'Maliberoane.

Ka tsatsi le leng Phahla o ne a le bolutu, 'me ha bitsoa Ngaka hore e tl'o sebetsa mosebetsi

oa bona oa bo-Kea-tseba. Ereka ha Koenane a ne a lisa, Koena o ne a setse hae, hore a tle a tsebe ho sala a thusa ntat'ae ka seo a ka se batlang. 'Maliberoane, le eena, mofumahali a re a sale hae ha ho uoa masimong, a tle a sale a fèhlèla morena leshele-shele. Ngaka ea fihla ho tla bona Phahla, empa ha fumanaha hore e siile khetsi ea litlakala ka ho se hopole hore ekaba morena o hlile o kula hoo a loketseng ho sebe-tsoa haholo. Eaba e bitsa 'Maliberoane e re : "E-eang le Koena, le e'o nka mekotla ea ka ea lithare le e tlise koano." Eaba Koena o se a raoha fatše ho tsoela pele ; athe 'Maliberoane o kile a kena ka mokhoraneng oo a neng a ntse a silela ka ho oona ho alola leloala, le ho tšela phofo serotong, hore likhoho li tle li se ke tsa e qhala. Ha a re oa tsoa, a fumana Koena a se a tatametse sebakeng. Ao ! moroetsana a okha ka sekaja ho habelelsa Koena, hore a se ke a mo siea. A fihla a hemaka, a khile mefufutso. A re ho Koena : " Koena, ke hore u mpolaisetsa'ng lebelo, empa re ntse re e-ea n'ga e le 'ngoe ?" Koena : "Ke bone ha u lieha, 'na ka hopola hore ha u sa tla."

Koena o ne a tšohile hoo a bileng a thuntseng mofufutso nkong. E-re ha Koena a re o talima hosele, 'Maliberoane a fupele ke litšeho. Koenane a nyahama pelo ka ho hopola hore ekaba o

tšhuoa hobane a talimeha e le tšae-tšae. Empa a boele a khotatsoe ke ha 'Maliberoane a ntse a 'muisa ka mosa. Ba fihla ha Ngaka, ba nka mekotla eo ; eaba 'Maliberoane o re : "Ha re e tlamahanye hammoho re tle re tsebe ho e tšoaršana." Koena a lumela, a sa elelloe hore na 'Maliberoane o buella kae. Ba e bofahanya, eaba ba e tšoaršana. Bothata ba qala ho hlahela Koena, ha ba qala ho nka, hobane joale ba tšoa-netse ho tsamaea ba talimane ka baka la seo ba se nkileng. A iname, a talime hosele, ha ho thuso hobane 'Maliberoane o ne a mo tjametse, a bohile botle ba Koena bo hlolang ; hobane leha a khutsitse, sefahleho sa hae sona se ne se bososela, se khanya khotso ka linako tsohle. Ere ha Koena a nyemotsa 'Maliberoane, ebe o tali-ma fatše, oa bobotheha. Ha ba se ba atametse hae, Koena a re oa bua, nonyana (letsoalo) ea hana. Ba fihla ba bea.

'Maliberoane a nka nkho, a ea selibeng, ka ha ho ne ho se ho pholile. Joale Koena pelo ea sala e opa, e bala-bala, ho 'montsa kamoo a bileng boi kateng. Ha moroetsana eo a khutla selibeng, a fumana Koena a lutse fatše ka ho hlomoha, hoo sefahleho sa hae se neng se bonahatsa hore o saretsoe. Eaba 'Maliberoane o re "U sulafaletsoe ke'ng, Koena, kapa ua kula ?" Koena : "Ngoan'eso, pelo ea ka e bohloko."

'Maliberoane : "Ke eng ?" Koena a mo talima, a sekisa meokho a re : "Nke ke ka u bolella, hobane pelo ea ka e bohloko ka lebaka la hao." 'Maliberoane a re tsoiliti ! a kena ka mokhorong, pelo ea hae e le bohloko hobane Koena a beile molato holim'a hae.

Mantsiboea batho ba fihla ho tsoa masimong, le likhomo tsa oroha. Koenane a nyoloha, hlolohelo e le kholo ea moratuo oa hae. Eitse ha a qeta ho hama, a nka khamelo, a isa lebese la-peng. A fihla a le neha 'Maliberoane ; empa a bona sefahleho sa moratuo oa hae se sa kha-nye khotso joaleka mehleng. A re o bua-bua le eena, a mpa a fumana 'Maliberoane a sa mo bontše meno leha a bua taba e qabolang. Ba khaohana Koenane a se khotso, a nka mona, a nka mane, ho nahana seo ekabang se utloisitse moratuo oa hae bohloko.

Eitse hoba Koenane a tsamaee, 'Maliberoane a romela e mong oa thaka tsa hae ho ea botsa Koena seo e-bang o mo utloisitse bohloko ka sona, le ho kōpa tšoarello ho Koena. Eaba Koena o araba ka ho re : "Tsamaea u bolelle 'Maliberoane hore ha a mphosa le ka letho, empa feela hoo nka mpang ka ho bolela ke hore, lerato le ntletse pelo 'me lea khaphatseha." Ha moromuo a fihla ho 'Maliberoane a pheta tsena tse builoeng ke Koena, a thetheloa, a ema tlekelele!

mangole a otlana, a keqema. Karabo ea hae e bile ho re : “Koena o buile.” A eketsa ka ho re : “Na ke 'nete hore ekare Koena e le morena e mokale, ngoan'a morena, ebe a ka re o bua le seqila se tjee ka 'na” ? Eaba 'Maliberoane o re ho moromuoa : “Ekare ke tla lumela, ka utloa lentsoe le tsoang molomong oa mong'a litaba.” Eaba moromuoa o boetse o isa tsena ho Koena. Joale Koena a qala ho ba makaqabetsing, ha a hopola hore hana o tla qala ka ho re'ng, ka ha a e-s'o bue le moroetsana taba tsa mofuta oo. Empa ntho e ne e mo harola ka sefubeng.

A iteta sefuba, a mpa a fumana ho se motho ka lapeng, esita le mofumahatsana eo a le sieo ; athe o kene ka tlung e kholo. Moo Koena a ntseng a eme ka mokhorong, 'Maliberoane thoso ! Khele ! ntho ea harola Koena ; esita le eena moroetsana a ema a tsielehile, a bile a timeletsoe ke seo a neng a e-tla ho tla se etsa. Ha ba qala ho hlaphoheloa ka bobeli ba bona, ba khohelana ho se ea buang, ba fihla ba akana. Ha ba ema, ba tjamelana ; 'Maliberoane a qala ka ho re : “Na u ne u tiile holim'a seo 'Nyeo a neng a mpoella sona ?” Koena : “Seo ke se entseng ke bopaki ba hore ke ne ke tiile.” Ea e-ba tumellano ea bona.

Ha lerato la bona le ntse le tota, Koenane a lemoha kapele hore Koena o rata ho mo pshe-

molisa kharebeng ea hae. Ho e-s'o ee kae, 'Maliberoane a re ho Koena: "Ngoan'eso, ha ke rate ho u utloisa bohloko. Koenane o ne a bue le 'na pele ho uena, empa joale ke sa ngoathile." Eitse ha a bolella Koenane, eaba o re: "Ngoan'eso ke jele 'me ke khotše." Pelo ea Koenane ea utloa bohloko, empa Koena a be a se a mo ntšitse tjoro! Hoba Koenane a tsebe taba tseo, a ipolella ka pelong hore o tla bolaea ngoan'abo mohla a mo fumanelang sebaka. Empa ere ka ha motho a sa hloke mets'oa, ba 'molella hore ngoan'abo o mo halefetse hampe, 'me o rata ho mo hulela naheng ho ea 'molaea.

Ere ka ha Phahla a ne a se a ile a 'na a utloa menyenetsi eo, 'me le eena a bile a ipontša ka mahlo hore sebōpeho sa ngoan'a hae Koena-ne ha se sa tšoana le pele, eaba o bitsa mor'a hae Koena, a re ho eena: "Ngoan'aka, ere ka ha ke bona sefahleho sa ngoan'eno se hloentse, a bile a itšenne, nka moroetsana eo u mo ratang, u ee ho ipatlela bolulo naheng e se nang balisa. U ntse u hopola hore motho ha a phurusetse e se nonyana, hobane mohla ke shoang borena ba ka bo tla ba holim'a hao." Koena a re: "Ntate, le hoja ke sa tsebe hore ke tla u fosa kapa ke tla u nepa, ngoanana eo ke mo ratang ke eo mohlomong u sa mo rateng, hobane e le

seqila sa ntlo eso.” Phahla : “Molele feela, ngoan’aka, hobane thato ha e thathalletsoe ’mopo ; feela u khethe moroetsana ea ka tsebang ho mpoloka mohla ke seng ke tsofetse.” Koena a khoba matšoafō a re : “Ntate, ngoanana eo ke mo ratang ke eo e leng letsoho la ’Mè, hobane ke eena ea mo sebeletsang.” Phahla a re : “Ke mang ngoan’aka ? Na ke ’Maliberoane, lefielo la ’M’ao na ?” Koena a inama, a hlajoa ke lihlong ho lumela seo ntat’ae a se boletseng, hobane a motlile phatleng. Phahla a phakisa a lemoha kapele hore mor’a hae o hlajoa ke lihlong ho ’molella seo pelo ea hae e se ratang. Eaba Phahla oa mo tlohela. ’me a romela ’Ma-Koena ho ea ’motsetsa.

Koena a qala ho bua a phuthulohile ka ho re : “Mè, ke boletse ntate hore eo ke mo ratang ke ’Maliberoane, letsoho la hao.” ’M’ae a isa taba tseo ho Phahla, ’me a re : “Ngoan’a rōna o tsebile ho talima, hobane ’Maliberoane ke mosali eo sechabeng sa rōna ho seng ea tšoanang le eena. Bolella Koena hore ke khotso ha a khethele ’Maliberoane”. Eitse ha ’Ma-Koena a isitse litaba tseo ho Koena, a eketsa ka ho re : “Ngoan’aka, u se re lahle, u ’ne u re hopole kamehla moo u tla fumana tjako teng. Ntat’ao ore u nke mosali oa hao, u be u khethe le bahlankana ba ka u sireletsang lireng tsa hao.”

Eaba Koena o bolella 'Maliberoane tsena tsohle kaofela, a ba a eketsa ka ho re: "Ha eba ke 'nete u lumetse litaba tsa ka, 'me u fela u khao-hane le Koenane, ke tla bona ha u sa hlajoe ke lihlong ho ea le 'na moo ke eang ho ea batla bolulo." 'Maliberoane a araba ka ho re: "Koenana, ngoan'eso, ke sebete hore nka ea kae le kae moo u reng re ee." Phahla a etsetsa mora oa hae lenaka leo a tla 'ne a itiise ka lona.

Eitse bosiu bo boholo, ha masiu a roalella, le-khotlana la Koena le se le fihlellane khotla, baroetsana ba tsamaeang le 'Maliberoane le bona ba se ba le teng, eaba baroetsana ba tsoela pele. Koena a tsoa ka lenyele le bahlankana ba hae, ba ea kopana le 'Maliberoane le baroetsana ka ntle ho motse. Ba tsamaea joalo ba lebile 'ng'a Bochabela. Eare ha tsatsi le re chapha, ba be ba tšela nōkana ea Tilolo. Hoba ba tšele, ha ba qala ho re qi ka'ngane, Koena a hetla kamorao, a fumana ho thuntse lerōle le lefubelu, setsoko-tsane se ipōpile ho ea holimo. Ha le apoha, ha hlaha lesoti la batho ba neng ba eme le Koenane hore a nke 'Maliberoane. Koena a laela hore basali ba tsamaele pele. Eena le bahlankana ba hae, ba qala ho simolla ho lokisetsa lira tse tlang.

Ba ha Koenane eare ha ba fihla nōkaneng, ba fihla ba tonne mahlo, eka lintja tse lapileng. Ba

kopana le ba Koena ka holim'a nōkana. Ao ! ea kopana, ea tšoarana ; ea nka ba ha Koena ho ba isa ka phuleng e ka pele ho nōkana eo, ho e-s'o be ba batoang. Eitse hoja ba ba kharametsa joalo, Koena a re : "Sekoele bo !" Ba fetoha ba se ba le bohale-hale ba ha Koena. Sa lla sepolo, oa khaoha molamu, oa khaoha likoto, oa nkha ; ba oa mofela batho ba ha Koenane. Ba ba nka ba ha Koena, ba tsamaea ba tšethema litopo holimo, ba tsamaea ba ba mula bokhomo ho ba isa nōkeng, ba ba ba fihla ba ba lihela teng. Koenane a tšela le batho ba maoma kaofela, empa boholo ba batho e le ba shoeleng. A khutla joalo Koenane, a ba a tšaba le ho kena motseng, a mpa a lula naheng ho fihlela bosiu, e le hore a tle a tsebe ho kena motseng a sa bonoe.

Koena a mo khutlela, a qala ho hopola 'Maliberoane moo aleng teng. Eitse ha letsatsi le likela, ba fihla khohlong e ntle, e ileng ea khahla Koena, 'me a re ho batho ba hae : "Ke mona moo re ka tsebang ho itšireletsa, hobane ke har'a liqhobo tseo re ka li etsang liqhobosheane." Ba robala moo. Ho e-sa, ba tsoha ba qamaka naha. Ha hahuoa matloana a kang lirōbe, a koaloang ka matlapa, hobane liphiri li ne li le ngata moo. Ereka ha baroetsana ba tsamaeang le 'Maliberoane ba ne ba lekantsoe bahlankana ba nang le Koena, eaba o re ho bona : "Mang le-

mang a ke a ikhethele ngoanana eo a mo ratang, 'me a mo nke ho ba mosali oa hae." Lentsoe la morena la phethahala. Batho ba lula ka khotso, ba longoa ke nta feela. Ereka ha ntlo ea Koena e ne e hahiloa har'a lithupa tsa cheche, ha be ho se ho tuma hore lebitso la naha eo ke Lichecheng. Ke moo ho ileng ha hlahela mora oa Koena oa letsibolo, ea ileng a bitsoa Ramoroa.

Ha isa-isa, Phahla a hlabeha, 'me Koena a se ke a tsebisoa letho ho fihlela ntat'ae a ba a timela. Eitse khoeli e se e felile, a utloela ka hlokoana la tsela hore khale ntat'ae a tlohile lefatšeng la ba utloang. Koena a utloa bohloko, hobane o bile a utloa hore ngoan'abo Koenane e se e bile e le molulasetulo oa ntat'ae. Eaba o bitsa batho ba hae ho ba tsebisa tse hlahileng koana morao, a re : "Ha eba le fela le le batho ba ka, ke tla shoa le lōna, hobane Koenane ke eo e leng lehlahana la ka, empa kajeno ho bonahala hore o tsekelletse ho timetsa hloho ea ka, ka ho inkela borena boo e seng ba hae." Batho ba hae ba re : "Morena, ngoana o khalemelo ka thupa."

Eitse mantsiboea, ha meriti e thèa, Koena a o hlaba a o laola, a re : "Monna le monna ka molamu oa hae." Ba hlaha kahohle ho tla ho eena, khotla. Ba tla ba se ba hlometse, ba fetsetse. Ba fumana mahlo a hae a qoabika, a ha-

na ho kopana le a bona. O ne a e-na le ngaka eo a neng a e neoe ke ntat'ae hore e tle e 'ne e mo tiisetse motse. Ba hoaramana khotla ho fihlela phirima. Eaba Koena o tla le ngaka ; ea ba pota, ea ba pota, ea ba sesetsa, ea re : “Molimo o le loele matsohong a lira tsa lōna !” Koena o ne a sitoa ho lula fatše ke pelo, a tobaka joaleka khomo e hlanyetsang mabele. Lentsoe la hae la qetello ho batho ba hae, o ile a re : “Ea tla baleha ha re loantša Koenane a hle a 'ne a tsebe hore o lokeloa ke lefu.” Batho ba hae, ere ka ha le bona lipelo tsa bona li ne li hloretse ntoa, ba hopotse eo ba kileng ba e loana mohla Koenane a tsekang 'Maliberoane, ba ikutloa hore ba sa tla e hlanaka. Taelo ea hlaha e reng : “Ho uoe !” Ba raoha fatše ba le lentsoe leng, e mong a re : “Ke 'na leteatšoene,” e mong a re : “Ke 'na, motšoaeli”. Ba tsoa ba lebile hona koana Bophirima-tsatsi.

Eitse ha le chaba, la baka mahlomola ho batho ba Koenane. La chaba ha Koena a qala ho kena ka har'a motse oa Koenane. O ne a laetse batho ba hae bao a ba siileng ka sekoting hore, etlere ha ba bona mosi ba tle ; ba tle ba se ba ikōqōtse. Eare a sa fihla Koena, a be a se a ntse a hotetsa matlo. Khele ! ba itlheka batho ; basali ba phasa-phasa. Matsophora a tsoa a nenesitse litšeea ka matsoho. Basali ba

tsohe ba tšoare bana ka liphakana, thatšana e sa le motho a e phahamisetsa holimo. La nyo-loha lesoiti la Koena, ba kopela motse hare. Ea kopana, le hoja ba ha Koenane ba ne ba sa ito-kisa ; ea ba ntša motseng, ba baleha ba ha Koe-nane, 'me ba ha Koena ba qala ho ba phukha. Koenane a batoa ke mohale e mong oa ha Koe-na, ba be ba se ba fihlile, ba mo rathelisa ; a shoa a shoela seng seo e seng sa hae. Ba ba tlohela, hobane 'mampoli oa bona o ne a se a shoele.

Koena a hapa motse oa ntat'ae joalo, 'me a beoa morena oa batho ba ntat'ae le ba hae. Koena a romela batho ba hae ho ea lata basali le makhomo a bona koana Lichecheng. Joale ha phethahala lentsoe leo 'm'ae a neng a 'mo-llele lona ha a re : “Motho ha a phurusetse e se nonyana”. Koena ha a bona e se e le morena e mokalo, a rorisa ngaka ea hae, ka ho re ke ma-kherenhloa (setsebi), empa eona ea re : “Hase mo-sebetsi oa ka, empa ke oa e moholo, hobane le mohla ke u sebetsang ke ne ke re, ha Molimo o rata le tla hlōla”.

HO TSOALOA HA TAU

Hoba Koena a boele Hananoa, ha fumaneha hore ngoan'a hae Ramoroa o se a holile, o lokela ho bolotsoa. A fela a bolla le thaka tsa hae. Ramoroa ha a se a qetile lilemo tse peli a bolotse, ntat'ae a 'matlela kharebe e 'ngoe e bitsoang Morongoa. E ne e le e motle, ea hloho e sepharana, ea 'mele o metsi. Ha Ramoroa a se a mo nkile ho ba mosali oa hae, a ba le ngoana oa moshanyana. E ne e le motšcare oa mantsi-boea ha batho ba ferella lapeng la Morongoa. Ao! e hlile e le sephethe-phethe hle. Banna ba ne ba lutse khotla ha ba tla utloa melilietsane, ho bile ho ntse ho tlōla lentsoe le reng: "Ngoan'a moshemane, kabelo'a manong." Banna, mane khotla, ba hla ba tseba hang hore mane moreneng mokhoa o teng. Ho sa le joalo ha hlaha mosali ea inehantseng a koetlile thupa ka kobong. A fihla a tšela (shapa) morena ka eona. Eitse ha morena a nyaroha le ho qotoma, a be a se a tatametse ho ea lapeng. Morena a phakisa a elelloa hore ke polello eo a tsebisang tlhaho ea mora oa hae ka eona. Basali ba 'na ba subuhlellana (katellana) moreneng ho tla bona ngoana.

Maqhekoana a basali a etsa seqhoqhoana thōkoana, taba e kholo e le ho batlela ngoana "le-

bitso". Eaba 'm'a Ramoroa o re : "Lebitso la hae ke re, ke Koena, ntat'ae moholo." Empa la se ke la amoheloa e le lona le loketseng ngoana. Bothata ba lebitso ba qaka, athe hoja eba ho ne ho e-na le moeti ea kileng a chakela moo tsatsing leo, kapa le fetileng, ho ka be ho bile bonolo ho fumanela ngoana lebitso, hobane o ne a tla reeloa moeti ; empa le teng a ke ke a reeloa motho eo e leng lekoala, kapa eo mesebetsi ea hae e sa tsebisahaleng. E ne e ka khona a reeloe monna oa senatla, mohale, esita le liketsong a tsejoe e se motho oa masaoana. Moo ba ntseng ba lutse joalo, ha kena molora oa mosali, ao ! mobu ka 'nete. Ho fihleng ha mosali moholo eo eaba 'm'a Ramoroa o nka leseana leo, a fihla a le emisa pontšeng ea basali bohle hore ba le bone. Leqhekoana leo la nka ngoana, la mo qamaka libōpeho, eaba le re : "Selo, Selomela, Tlou". Basali ba khutsa ba re tu ! ba mametse se boleloang ke nkho'na bona, ka ha ho ne ho se ea tsofetseng joaleka eena. 'Me o ne a mameloa ho thoe, seo a se bolelang sea etsahala, le mahlohonolo a Molimo a ho eena. A lokolla khoejana eo a e roetseng molaleng, e folletsoeng lekukana la pelanyana, le lenakana leo ho setletsoeng moriana oo ho thoeng, ke oona o tla holisa ngoana le ho mo qobela liphoo-fotsoana tseo a ka li neheloang. Hoba a qete

ho roesa ngoana khoejana eo, a phahamisa le-ntsoe a re : “Lebitso la hae ke Tau”. Khele, basali ba lumela pina ka ho re : “Tau, Selo, Se-loana !” Eaba mosali moholo eo oa tsoa. Eitse ha a tsoela kantle, a re pjang ! le Ramorooa monyako, eaba leqhekoana le re khekhenene ! la re ho Ramorooa : “Ke bone ngoana oa hao, ntate, le hoja leihlo la ka le leng le foufetse, ke le mohlo, 'me lebitso la hae ke Tau, hobane hosasa ho ile ha bolaoa tau e neng e bolaea liphoofole tsa motse oa heso.” Ramorooa a re : “Nkhono, lebitso la hae e tla ba Tau.”

Ramorooa a kena ka lapeng, empa e seng ka motsoetseng, eaba o lula fatše ka tlung ea borena. Ha fihla mosali e mong, a re : “Ntate, ho thoe na lebitso la ngoana ke mang ?” Morena a re : “Seo nkhono a se buileng nke ke ka se fetola.” Hoba moromuo ea eo a khutle, a fihla a re ho 'm'a ngoana : “Morena o re lebitso leo nkhono a le reileng ngoana ke lona, a ke ke a le fetola.”

Ngoana a 'na a hola le ho ipha matla. Ntat'ae a mo hlabela khomo ; ha ratholoa le majoala ka tsatsi la boroba meno e 'meli la ho hlaha ha hae. Tsatsi la mokete ha le fihlile, hosasa litse-leng ho ne ho bonahala litile-tile tsa batho ba tlil'o thentheletsa ngoana. Hoba ho futhumale, mokete oa qaleha ; batho ba rathatha ka matoto fatše, ba tjeka, ba phethohaka. Ha lipi-

na li felile batho ba lulisoa ka mahlofo a bona. Lijo tsa tsoa, batho ba khora ; ke mohla banana ba qapang pina e reng : “O n’a noele bo joang joala, ha a tla siea tšeea tlung !” Ke mohla rōna Basotho re fumanang maele a reng, “O noele ba Khaeeane”.

Ho tloha mohlang oo Tau a hola le ho ipha matla. Ha a qetile selemo, nkhono’ae a mo nka, ka ha e ne e le setloholo sa hae. O ne a ipelaetsa ka hore, ngoan’a ngoan’a hae ha a fepuo e hantle, ho ea ka’ng ha a ntse a le liqholo-qholo. Morongoa eo joale a neng a se a bitsoa ’Matau a sitoa ho tsila-tsila, ’me a khotsofalla hore Tau, a nkuoe ke nkhono’ae. Tau a simolla ho lula le nkhono’ae a sa le monyenyanane, a e-s’o tsebe letho. Nkhono’ae o ne a sila leshele-shele la poone, ebe o le tlohela hore le fole ; ere ha le se le bata, ebe o nka metsi oa le fehla hore le be metsi. A qale ka ho mōma mothamo oa lona ka khopolo ea hore oa le futhumatsa, etlare ka nako eo a hopolang hore le futhumetse ebe o qalipa Tau ka menoana e ’meli, ere ha Tau a ahlama, a ’ne a o qapiletse ka hanong ho fihlela o fella. Nkhono’a Tau a boele a qalelle joalo hape ; joaleka ha u tseba kamoo ’maborokoane a fepelang malinyane, joalo feela. Tau ha eka o re goatsi, o ne a bokolla le ho rahaka ha a fepuo, ctsoe hape o ne a llisoa ke ho hatelloa hoo a ho

etsoang ke nkhono'ae ; hobane o ne a katelloa le hosobokelleloa lonyeng. Mefopholi e keketlang sefubeng le mpeng, e ne e phumoloa ke nkhono'ae ka ho e nyeka ka leleme. O ne a noesoa joalo ho fihlela mpa ea Tau e e-ba leralla kapa seeta se thata.

Ha Tau a hola-hola, ho qala ho re tloe ! malong, a qala ho hloea le ho tšaba nkxhono'ae ka baka la phepo eo a fepuoang ka cona. O ne a baleha ha a qala ho bona nkxhono'ae. Empa 'm'ae le nkxhono'ae ba ne ba thaba ha ba bona mpa ea ngoana e ntse e hola, ba be ba re : “Ha, oa hola kajeno. A le ke le boneng kamoo a nonneng a bileng a tšoaneloang ke mpa kateng !” Bana kaofela ba mehleng eo ba ne ba sa hlatsuoe ka metsi, ha e se ho nyekoa ka leleme, hobane ho ne ho e-na le puo e reng metsi a ka bakela bana ba banyenyane mohatsela, 'me ba tšoha ba e-shoa. Ba baholoanyane ba ne ba sa hlatsuoe, etsoe le likobo ba ne ba sa li apare. U n'u ka fumana ba le khopane, tšila e lalellane holimo, ba re pululu ! Ho ne ho se na ntho ena ea ho re masobana a 'mele a tšoanetse ho be sa le a bulehile. Paballo ea 'mele e ne e le sieo, empa batho ba ntse ba phela hantle.

III

BONGOANA BA TAU

Litaba tsa Tau tse tšehisang li qalehile ha a se a tseba ho matha. A qala ho kopana le bashanyana ba bang ba motse ba thibaneng litsebe. Ba ne ba bapala letsatsi lohle; 'me mantsiboea, ha khoeli e le sieo, ba ne ba lula mollong mane malapeng abo bona. Ke hona teng moo ba bang ba neng ba atisa ho chesoa ke metsi a belang, ka baka la ho thakhalla (ho nama) ha bona. Ha khoeli e le teng, haholo mohla e tolokieng (tle-tseng), ba ne ba bapala ho fihlela e e-ba nako ea ho ea ja. Ke moo ho neng ho rongoa ea teng lapeng, empa u ne u ke ke ua utloa motho a re: "He, 'Nyeo ee, ho thoe u tl'o ja." O ne a re "He, 'Nyeo ee"... "Oe!" "Ua bitsoa."

Ereka ha mollo ene e le ntho e kholo ho bana, ba ne ba lumelloa ke bo-ramotse ho chesa hlaha, empa e seng hole le motse, hobane ho n'o tšajoa hore ba ka chesetsa naha. E ne ere mantsiboea, ha shoalane e qala ho tšoara, u utloe bashanyana le banana ba re: "Beo! Beo!" Khelele! u sa tla bona. U tla fumana ba matha ka mollo ho chesa moo ba laetsoeng ho chesetsa. U n'u ka fumana e le monyaka ho thakana eo. Etlare hosasa u fumane naha e le ntšo, e se e le lehoko feela. Nakong eo Tau le thaka tsa hae, ba ne

ba sala ba lebetsoe ke banana ba ba fepang li-jo motšoare; 'me ba ne ba e-ea le bona tlas'a sefate se seholo, se haufi le motse, e le moo ho bapalloang teng. Bashemane bao ba ne ba sa lumelloe ho ea motseng, ha e se ha ba e-ea le bafepi ba bona mantsiboea. Ngoana ea ratang ho ea hae, kapa ea ka tšohang a thobela teng, ba ne ba mo shapa, ba be ba tle ba mo khōkhōetsa ka letsoho; 'me ba tla mo shapa joalo ba bile ba ntse ba mo hlapaola.

Empa holim'a bothata bo bokalo bashanyana ba ne ba sa lese ho ithuta mano ao ba ka tsie-tsang balebeli ba bona ka 'ona. Tau ke eena ea neng a bitsoa Ramano, hobane o ne a tseba maqheka 'ohle ho feta ba bang. A ba a phakisa a tseba pele hore, ho na le mekhoe e 'meli e mosali kapa ngoanana a ke keng a e etsa. O mong ke ho tsoelipana, o mong ke ho hloella sefateng. Empa tsena li ne li etsa hore ka matsatsi 'ohle Tau a be sa le a beiloe ngomela ke banana, ba nkileng lithupa tsa bobatsi, tseo ba reng ke lesoai. Tau o ne a matha ka hohle kamoo a ka etsang 'me ha a bona letsoho le mo nanabela ho mo khatlanya fatše, a thinye, ere ha motho ea mo lelekang a feferetseha ho ea thinya pele koana, a balehe; ere e mong ha a mo seeletsa ho mo thiba kapele, a mathe joalo, a leka ho mo koekoetla (pota thōko). Etlare

moo a mo atamelang, ha a qala ho ntša letsoho a re oa mo tšoara, ebe o itiha fatše ; ngoanana ea mo lelekang a khopjoe ke eena, a tl'o batana ka sefahleho ka pele ho Tau. Ere moo a sa ileng le maili-ili, Tau a khoaphohe, a titime ho ea ipata har'a mofero. Tau o ne a se boi, hoba ha a ipatile, leha motho a ne a ka re : "Hei ! tsoa moo, ke ntse ke u bona," eena joale o tla shoella fatše, u fumane a maname joaleka 'mutlanyana. Moo banana kapa batho ba baholo ba lutseng u n'u ka utloa ba re : "Ha a utloe, oa seleka." Empa batho bohle ba ne ba mo rata haholo, hobane o ne a ba bolaisa litšeho, batho ba keke-tehe, e sale e le, "Keee! Keee!" Esita ha eba motho a ne a setse hae, ke matšoenyeho a mang a itseng, har'a bashanyana ha le bakalo, motho o ne a bitsa Tau hore a tl'o mo tlosa bolutu.

Lehlabula, ha pula li e-na, e ne e e-ba thabo e kholo ho Tau le thaka tsa hae. Ho ne ho e-na le letšana haufi le motse, le neng le tlala ha pula e kile ea fahlatsa. E ne e-ba ke moo ereng hoba pula e fete, ebe thakana ea motse e tla letšang neng ho ea qaputsa. Ba ne ba hapalla teng letsatsi lohle, esita le ka a mang, ha metsi a sa le teng. Ba qale ka ho ikakhela metsing, ba tsoe ba fihle ha ipitike lehlabatheng ; ba boele metsing hape, ho fihlela ba tenoa ke ho sesa. Ke oona mokhoa oo ha neng ba ithuta ho sesa ka

oona. Empa batho ba baholo ba ne ba sa rate hore bana ba bapalle metsing, hobane ba ne ba re, mohlomong ba tla fihla moo ho tebang, ebe ba khangoa ke metsi.

Letšaneng leo ho ne ho melile lifate tsa meluoane, tseo makala a tsona a lepelletseng metsing. Makaleng a tsona ho ne ho ahetse lithaha le litsoere, tseo bashanyana ba li ntšetsang mahe kapa malinyane, ha li behetse kapa li qhotsitse. Ka tsatsi le leng ba theoha joalo ho ea sesa, e le ha likhomo li qala ho tloaela makhullo. Ba fihla ba ikakhela har'a metsi, phosu. Ba sesa joalo e mong le e mong a lebile sehlaheng seo a ikhethetseng sona; eitse moo ba li nanabelang, ba qalang hore ba nyakurela kahare, moshemane e mong ea bitsoang Tseko a o hlaba a o laola, a re : “Noha, noha,” Ea sala e le qa! qapu! qapu! har'a metsi. Ba tsoela kantle, ba iketsa seqhoqhoana, eaba moo ba qalang ho botsa Tseko lipotso ka ho re : “E ne e le joang ? E kae ? Ha ua e tšoara ?” Empa ha fumaneha hore Tseko o sitoa ho araba lipotso tse ling; eaba moo ba reng, ke lekoala, o ne a bona thupa, joale ka baka la boi bona ba hae a be a se a re ke noha. Ba sa bua joalo e mong a be a se a re : “Ke eane moo e phaphametseng teng, ka holim'a metsi; selehe sena se re ke noha.” Ao ba mo tlaka-tlaka, hoo a bileng a fetoha mothetsi.

Ha ba tloha moo ba rema lithupa tsa molu-
oane, ba rafa le letsopa. Ba qala papali eo ba
bang ba emang ka mona, ba bang ka mane, ebe
ba bōpella letsopa thupeng ba tsoibilana. Ea
qaleha papali ; moo ba futhumatsanang, eare
ha moshemane a e betsa tsoibila, ea tla e khabo-
la. Bothata ke hobane ha ho kamoo motho a ka
qobang tsoibila kateng, hobane ha e bonahale, ka
ha e betsoa motho a le hole. Ea fihla ea re moshe-
mane ka leihlong phara ! Mootluoa a lahla ea hae
fatše, a lalōma a ea holimo ; a kokobela ; a i-
phina sekolokoto ; a qala ho se ntša hlohong, a
re : “Jo 'na 'na ! ntate oee!” Ba bang ba 'mo-
kanela ; ea mo otlileng a qala ka ho re : “Phe-
phi ! Nyeo hle, monna.” Eaka oa 'maka joale ;
a itšoara leihlo ho ea hae, a bokolla sa mahlo-
mola. Ba bang eaba ba se ba ikuta (ipata)
har'a mofero ! 'M'ae a tla a se a ipapōtse ka bo-
hale, a fihla a 'motsa se mo jeleng, empa a pha-
kisa a ipontša kapele, ka ha leihlo le ne le se le
lekana le hloho. A omana, a nyebokolla ea o-
tlileng ngoan'a hae, a bile a bitsa le ba habo ka
mabitso. Ao, 'm'a mootli pelo ea hana, a be a
se a rohakana le eena. Eitse bashanyana ba
neng ba ipatile ha ba utloa letjeke-tjeke, ba hla-
ha ka lihlohoana ho bona se etsahalang. Eare
ha lerata le loela, ba qala ho tsoa ba tilil'o lebella
ntoa ea basali.

Eitse ha ba qala ho tšoarana, moo ba qalang ho ngoapana, banna ba fihla ba ba namola. Kemohla banna ba qalang maele a reng: “Basali ke taoana-li-mesana.” Ha ntoa eo e fela, bashanyana ba boela ba ea bapala; empa papali joale e se e le esele. E neng e bapaloa nakong eo, e ne e le ea ntoa eo ba tsoa e bona. Ba ne ba bua mantsoe ’ohle ao ba a utloileng a buuoan-
ntoeng.

Ka mohlomong Tau a bitsa thaka tsa hae ho ea ntšetsa letšoanafike leo a le tholetseng; ka ha o ne a sa etsise ba bang bao ereng ha ba bona nonyana e tloha, u utloe motho a re: “Ka e tholla!” empa ’nete e le hore e ne e ituletse feela, e sa ahela. Ba ea ba fihla ba a nka, a le mararo. Eaba Tau o re ho Nako, a e’o okha mollo; empa Nako a hana, hobane a ne a tseba hore ha ba lumelloa ho okha mollo, e se re mohlomong ba chesetsa. Ebile moo Tau a seng a tsamaea ho ea itatela oona. Ha a fihla haufi le malapa, a mamela pele hore na ha ho motho ka lapeng ha nkhono’ae. A nanya a ba a fihla a hloelisa, a fumana ho se motho, empa ho phe-
uoe, pitsa e le ifo: Pel’a ntlo e haufi le eo ea nkho-
no’ae ho ne ho ahile rakhali’ae, ’me ngoanana o ne a le teng, a lutse ka pel’a ntlo, feela Tau a sa ’mone; eaba o ntse a lebeletse Tau ha a ntse a qamaka koana le koana ho bona hore na ha.

ho ea 'monang. Tau a fumana monyetla oa ho kena ka lapeng. A fihla a khoephetsa leshala, a le nanōla, a tlōla sekoalo sa lelapa, a tsirimala ho hopola thakeng tsa hae. Ha a fihla, a re ho bona: "Ha re tlōleleng ka sekoting sane, e le hore sesi se tle se se ke sa bonahala." Ba lumela; ha ba fihla ka moo, ba besa mollo, ba besa le linonyana. Ho ne ho khethiloe bashemane ba bararo ba li besitseng.

Hoba ba li akhele mollong, babesi ba li tšōla, ba li roba maotoana le mapheoana, ba a ja. Ba ntoo li phunya ba ntša malana, ao ba sa a hameng, ba mpa ba a besa a ntse a le joalo. Ha li butsoitse, ba qala ka ho aba; lihlohoana ka ofela ea e-ba tsa Tau, hobane ba ne ba re ke hona a tla tholla haholo. Ba khantšetsa Nako ka ho re: "Khantšetsi, khomo'a tsoetse!" Ba mo jela tjela mahlong. Hoba ba qete ho ja, Tau a shapa Nako ka hore o hanne ha 'Mampoli a mo roma. Nako a lla, a balehela hae; eaba monna e mong o kopana le eena, a 'motsa seo a se llelang; ha Nako a re ba bang ba mo otlile, eaba moo monna eo a mo tšoarang, a mo hoebaka ka thupa, a mo tšoara ka letsoho a re: "Khu-tlela thakeng tsa hao, u futsitse mang ka boi boo ha ntat'ao a se joalo!" Monna eo a re ho bashanyana, ba se ke ba 'na ba otlala Nako, e se re le bona ba fumana ntho eo ba ntseng ba e batla.

Ha ba fihla hae, ba botsoa se neng se lisa Nako, eaba Tau oa ipolela. Ntat'ae a mo tšoara, a mo toka-toka. Hobane ho ne ho tšajoa hore ba tla tšoha ba tloaela ho okha mollo, ebe ba chesetsa, ka ha e le bana. Hosasa, ha thakana eo e kopana, eaba moo Tau a qalang ho soma Nako ka ho re : “Selallane, kholobotiea ! Lekoala, mosali moholo tooe ! Ao, u ngoanana ! Tsamaea u e'o bapala le banana mantloaneng a bona koana, rōna ha re tsamaee le lilehe tse kang uena tjena.” Tau a rea Nako lintho tsena kaofela, empa ha se ke ha re teke ! ho Nako. Na Nako o ne a fositse ka ho hana ho lata mollo ? Nako ha a ka a rata ho tlōlisoa molao oo a o neiloeng. 'Mali a ntse a hopola hore Tau o ile a lata mollo oo a laetsoeng ka thata hore a se ke a ba a o okha, empa eitse ha takatso ea sebe e fihla, a lebala 'me a tlōla taelo, ke ka hoo a ileng a shapuo, hobane a tlōtse taelo.

Ka ho ea kamoo Tau a neng a iphapantse hloho kateng, ha se ke ha feta matsatsi a mae a e-s'o phete seo a ileng a se shapelo. Kajeno ea ileng a tšoara lelinyane la tšmeli ke Nako, 'me ka ho tseba hore a ke ke a lata mollo, Tau a ithaōpa ho o lata, ka ha ke eena ea tsebang maqiti 'ohle a ho o fumana. A fela a o lata joaleka ha a ile a o lata, 'me ba le-

besa; empa 'molai a anela hloho ea nonyana feela. Eaba ba tloha moo ba neng ba besitse, feela ba lebala ho koahela mollo ka lehlabathe. Ha ba se ba ile, setsokotsane sa fihla sa fefola mashala, 'me a oela holim'a mofero oa joang. Ea mpa ea e-ba lehlohonolo hobane eitse moo o qalang ho kubella, Koena a fihla 'me a phakisa a o tima. Ha a qamakisa ifo, a bona maotoana a bashanyana, eaba o ikorohella hae. Bashanyana ba ne ba sa tsebe letho; ba utloa feela mantsiboea ba se ba bitsoa khotla. Ba ne ba tšohile haholo, hobane ha e sa le e le bona ba ne ba qala ho bitsetsoa khotla. Ba botsoa lipotso tse ngata ke Morena Koena, a re:—

“Le ne le bapalla kae, kajeno?”

“Re ne re ntse re sesa mane letšhaneng.”

“Ho tloha moo?”

“Ra 'na ra bapa-bapala.”

“Hokae?”

“Har'a motse.”

“Ho feta moo la ea kae?”

“Ra sesa hape.”

“Ha le qetile?”

“Ra bapala hape.”

“Hokae?”

“Ka tlas'a lifate.”

“Hape la ea kae?”

Joale bashemane ba qala ho khathala matla, ba ipotsa hore na ba botsetsoa'ng joalo.

“Ra ea metsing hape.”

“Ho tloha moo?”

“Ra tsoa hape.”

“Le ne le etsa'ng metsing?”

“Ra . . . ra . . . ra itlhatsoa.”

“Lea nthetsa.”

Ba qala ho talimana mahlong 'me ba iponahatsa ba le molato.

“Ha, ha ke re lea bona? Joale ke tla le bolella seo le se entseng. Le ile la bolaea linonyana, eaba le lata mollo hae hore le tle le tsebe ho li besa. Ke moo le ileng la roma e mong ho ea lata mollo, eaba le besa mollo mane pel'a lithupa tsa mosukutsoane, ka khopolo ea hore ha ho motho ea le bonang. Buang 'nete, na ha ho joalo?”

Bashanyana ba lumela ba re: “E, ho joalo.”

Morena: “Joale ke batla ho tseba hore na ke mang ho lōna ea ileng a o lata?”

Eka Nako o ne a le sico ha pitso e lutse khotla, 'me a ka be a ile a phutholla tsohle hojane a ba teng. Joale lipotso tsa khaotsa, bashemane ba ba ba fumana sebaka sa ho ntša moea. Morena a roma mohlankana e mong hoea batla Nako, kahobane ba hopola hore ke eena hobane ho thoe “le molato lea ikahlola.”

Nako o ne a le sieo lapeng, a ipatile, hobane o ile a tseba hore ba tla shapuoā. Ha moromuōa a khutla, a e-tla a mo hlokile, bashemane ba qala ho araba ka ho re : “Re ne re o latile kaofela ha rōna.” Ba bua joalo ke ho tšaba Tau.

Morena a ba phelekanyetsa (tsietsa) ka maqheka, a re : “Le re kaofela ha lōna, empa ke mang ho lōna ?”

Joale a ba hlaba ka mahlo, a ba thonya ka mabitso ; empa tsietsi ea e-ba hoba mahlong ba ne ba talimeha ba le molato kaofela. Eare moo litaba li ngangetseng, morena a halefile a ba a tapa, moo bashemane ba hlokofalitsoeng ke lipotso, nkhono'a Tau a nyolohela khotla a tšoere ngoananyana ea bitsoang Mosonngoa ka letsoho, a re : “Morena Koena, ngoananyana enoa o re o ile a bona Tau a khasetsa ka lapeng ho okha mollo.” Tau a talima Mosonngoa ka khalefo e kholo, a sa bue, a khutsitse feela.

Koena a tonela Tau mahlo, a re : “Na u na le seo u ka se fetolang, Tau ?”

Tau : “Ke entse joalo, morena ;” a bua ka masoabi a maholo.

“Na ua tseba hore ke khetlo la bobeli u etsa joalo, ha ho joalo ?”

“E, ke 'nete.”

Koena a re ho bahlankana : “Latang lithupa.”

Ha ba fihla, eaba Morena o re ho Tau: "Khoath a." A khoatha.

Morena: "Ipate mahlo."

Eitse ha Morena a qala ho tsoela Tau ka mathe, a shashabana, a tiisa 'mele, a hoama joaleka mali a hloentseng. Tau a shapuo; a re oa tiisetsa, empa qetellong a lokela ho sentša hlohong.

Morena: "U bakile?"

Tau: "Ha ke sa tla pheta, ntate."

Motsotsong oo 'Matau o n'ε 13 bohale-hale bo sitoang ho boleloa; a omana a re, o bolaeloa ngoana; a bile a botsa a re, ke ka baka la'ng ha ngoan'a hae a shapuo a le mong, empa ba fositse kaofela?

Ramoroa a re: "Khutsa, mosali tooe, ha ue na tokelo ea ho etsolla se entsoeng ke banna khotla." Empa a se ke a thōla, 'Matau, hoo a bileng a bokolla a re: "Jo 'na 'na oe! ba mpolaela ngoana."

Qetellong monna oa hae a ba a mo kharumela habohloko, eaba hona 'Matau a qalang ho luma-lumela fatše, le ho bōbōla joaleka tau e hlabiloeng ha e qetella sello sa ho shoa. Eitse ha Tau a qeta ho shapuo, a matha a ba a re ka tlung halahahla! A fihla a ithōphara a khutsa a re tu! a se a ntse a se hleketsa feela. Moo a lutseng teng e le hloephe! hloephe!

IV

THUTO EA PELE EA TAU

Tau a fumana thuto ea pele ka lapeng, ho nkhono'ae le ho 'm'ae, esita le ho basali bohle ba motse. Qalong a rutoa puo ke 'm'ae ka ho 'na a re: "E re Ntate", Tau a re: "Tate". Empa bakeng sa ho bitsa 'm'ae, teng, o ne a nepa, 'me ke ho etsoang ke bana kaofela. Ha a se a tseba ho bua, a rutoa ho hlonepha batho bohle ba baholo ba motse. Nkhono'ae e ne e-re ha a bona batho ba baholo, ebe o opa liatla; a ruta Tau ho etsa joalo ho fihlela a se a sa le-bale. Ha ho opuoah mahofi joalo, e ne e le pontšo ea boikokobetso ho ba baholo.

Tau ha a qala ho nka thutsoana ka letsohong, e ne ere ha a kopana le motho a e lihele fatše a re: "Kea u lumelisa, Morena"; kapa "kea u lumelisa, 'Mè". Batho ba baholo ba ne ba khothatsa tumeliso eo ka ho re: "Khotso e be le uena, mohlankana!" Empa o ne a iku-tloa a le malimabe ha ekare ha a lumelisa motho eaba eo oa thōla, ha a ananele tumeliso ea hae. Tau le thaka tsa hae, ha ba bonoa ba sa lumelise batho, ba ne ba shapuoah, hobane ho ne ho thoe ba qala mokhoa oa boikhohomoso. Tau a ithuta lintho tse ngata tse makatsang bonyenyaneng ba hae. O ne a pheteloa litšomo le

lilotho ; a be a bolelloe le kamoo liphiri le litau li neng li e-ja batho mehleng ea khale-khale. Ha a ithiba litsebe, o ne a tšosoa ka monna e mong ea nkang bana ba sa utloeng 'me a ba akhele ka mokotleng ho ea ba pheha. Hape ba ne ba mo tšosa ka ho re, a se ke a ba a leka ho kha lephoqo la poone tšimong ea motho ofe kapa ofe, hobane o tla anela ho kena joalo, empa ha a sa tla tseba ho tsoa, 'me etlare ha a qala hore oa tsoa a fumane noha e bothile tseleng eo a neng a kena ka eona ; ha a re o balehela ka lehlakoreng le leng la tšimo, a fumane e boetse e le teng ; ho feta moo e tla itoma mohatla ha setopo sa eona se poti-potile tšimo, ebe o fetoha mothemelle har'a tšimo ho fihlela mong a tšimo a be a fihla. Ba 'molella hore a tsebe hore tšimo e 'ngoe le e 'ngoe ea thakhisoa, ho e pholosa matsohong a masholu, esita le ho e hlomella lifako.

'M'ae a re : “Na u tseba Makhakha ?” Tau a re : “E, kea mo tseba, 'Mè.” 'M'ae a re : “Ka tsatsi le leng o ne a feta pel'a tšimo e nang le mahapu a mangata, eaba o ipolella ka pelong a re : “A mahapu a butsoitseng, banna !” A qala ka ho qamaka koana le koana ; 'me ho ne ho se ea 'monang. Eaba o se a khukhuna, a khasa ka mangole ho fihlela a fihla ho 'ona. A pshatla le leng a le ja, a boela a thuo a le leng hape,

empa la mo hlōla hobane a ne a se a fihliloe (khotše). Hobane a khore, ha a re o re he ! a fumana nōha e kholo, e tšabehang, e mo tonetse leihlo, eka e tloha e tlōlela holim'a hae. Khele! khele ! a itahla ho hopola ka moeling o mong oa tšimo, empa a fumana e se e mo laletse ; a matha, a khelella mefufutso har'a tšimo, a ba a ema ke ho khathala, a tlakasela, a otlanya meno joaleka motho ea hatsetseng. Ha mong a tšimo a bona hoo, a theoha, a fihla a mo tšoara, 'me ntat'ae a lefisoa poli ; hobane hoja ho se etsoe joalo nōha e ka be e ile ea mo loma." Tau a re : "Na nka be ke ile ka nka lejoe, ka e khoba hloho !" "U ka be u entse joalo ! Hee ! Kea u bona u Tsebanyane. Nōha e ne e rometsoe ke mong'a tšimo 'me ho ne ho se kamoo u ka beng u ile ua fumana sebaka sa ho e bolaea kateng." Tau a se ke a lumela tsena, hobane e ne e le motho ea ratang ho bona pono ea mahlo, joaleka mohlankana e mong ea kileng a hana ho kholoa ke morena oa hae, ho fihlela a be a bontšoa.

Tau o ne a tšosoa le ke banana ha ba setse le eena hae. Ba ne ba etsa 'mankhukhu ka likatana, ba mo tlotse ka mosili sefahlehong, hore bana ba tle ba se ke ba mo tseba ; bana ba ne ba matha patlaka ha ba bona koko eo. Banana ba ne ba 'minela ka ho re : "Mankhukhu, seja-banana, u ea kae ce, 'Mankhukhu, !" A

tlōla-tlōle, a tšetšethe ka ho ea kamoo pina e eang kateng. O ne a l okolloa bana ba sa 'mone ; esita leha ba mo etsa ba ne ba mo etsa bana ba sa 'mone, e le hore bana ba tle ba mo tšabe. Kamoo Tau a neng a tšaba 'Mankhukhu kateng, 'm'ae o ne a tšoara mahleke boisu, hobane o ne a phōfa, a lla har'a bosiu.

Ka tsatsi le leng a thola thipa, 'me a e boloka hore a tle a bone se tla mo hlahela. A e nka, a 'na a betla thutsoana ka eona. Ho sa le joalo a ithe tsetle ! ka eona, tsa ba tsa ipetsa tse khunoana (mali). A e lahla fatše, a tloseletsa ka sekaja ho balehela ho 'm'ae.

'Mae : “ itšehile ka'ng ?”

“K-ka-a thipa.”

“Eo u e nkileng hokae ?”

“Ke i-i-ile k-a e thola.”

“Ua bona he, ha kea ka ka u bolella maobane ?”

“Phakisa u e'o e lata, e se re mohlomong ua shoa ke leqeba lena.” Tau a qala ho lumela seo 'm'ae a neng a 'molella sona, esita le tsa nōha joale a li kholoa. Eaba 'm'ae o boetse o 'molella tse ling hape, a re : “Ho na le phiri e tsamaeang har'a motse bosiu, ho bona bana ba sa utloeng. Empa Tau o ne a ithutile hore phiri e ke ke ea tlōlela ka lapeng ho hotola motho. 'M'ae a 'molella le nonyana e 'ngoe e bitsoang

“setatoe”, eo mokokotlong oa eona ho nang le seroto seo ka hare ho sona ho akheloang bana ba sa utloeng. A re: “Ka nako e ’ngoe e kile ea nka bana, ea rura ka bona, ea ba isa sehlaheng sa eona ’me ea ba jela teng.” ’M’ae a boela a re: “Ha eba u sa utloe, u tla bona e tla tla mantsiboea.

Tau o ne a lutse mollong a thōtse a itse tu. A qala ho tšoha, le ho nahana koana le koana. Ha ’m’ae a mo roma ho ea lata libeso kantle, o ne a matha a fihle a li kabole a khutle a tiile’ ho utloahala liqi feela ha a khutlela ka tlung. A qala ho ba boi joale Tau, ha ho le lefifi a tšaba ho kenaka tlung a le mong. ’Mataua a qala ho ikoahlaea ha a bona ngoan’a hae a se a le boi, eaba o re ho eena: “Mor’a ka, ua tšaba joale, pelo ea hao e u bolella hore u setlokotsebe. Ha eba ha u sa tla hlola u ithiba litsebe, ke tla u bolella mokhoa oa ho phema nonyana eo.” Tau a inama, a lumela ka ho tšoha ho hoholo. “U tle u lule u khutsitse ka har’a seroto sa nonyana eo, ’me e tle ere ha e ntse e fofa ka uena, ha e fihla sefateng, ebe u itšoarella ka lekala la sefate, ea feta. Etlare hoba e fete, u theohe, ebe u balehela hae.” Tau a qala ho ikutloa e le motho, empa leihlo le sa tlohe monyako. Ka baka la taba eo Tau a qeta veke a ntse a tšohile. Empa eitse ha a bona hore ha ho letho le

mo hlahelang, a qala ho ithiba litsebe ho feta pele ! 'M'ae a boela a mo tšosa ka Lekhooa-leo a reng le tla mo nka, le e'o mo lahlela ka lemeneng. Hoo ha boela ha tšosa Tau.

Ha a ntse a hola, a qala le ho ithuta mello ea linonyana, haholo leebana. E ne ere ha le re : "Kunkuru ! Kunkuru !", ebe Tau o re : "Thabaneng ea balisa, ea balisa !" Ke hore a leka ho fetolela se etsuoang ke leebana. Ere har'a motšcare ho lle lehoboi (leeba) le re : "Kurutukutu ! Kurutukutu ! u ntima sebete sa khulu" Ere e sa le hosasa, ha leeba le bina, Tau a re : "Mè le ntate, moholoane le khaitseli, . . .

Ba ile,

Ba shoele.

Ke setse ke re : Tum-tutu ! tu-tutu ! tu-tutu

Bosiu sephōōkō se re : "Huha ! huha !"

Ka phirimana e 'ngoe 'Matau a etsetsa mor'a hae tšomo, a re : "Ho ne ho e-na le motho e mong ea bitsoang Tlali. A bolaca letsa ka molamu, empa bothata ea e-ba hoba o ne a phela sebakeng sa leholimo, joale eaba o sitoa ho nyollela nama ea hae sebesong sa hae. Eaba o kopana le khulu, a re : "Lumela, khotsi !"

Khulu : "E, ntate moholo." —

"U ntse u phela joang ?" ho botsa Tlali.

“Che, eka ke sa tlōla-tlōla.”

Khulu : “U tsoa kae, Mphato ?”

“Ke tsoa sebakeng sa leholimo, 'me ke tlile ho tla tsoma, hobane ke bolaoa ke tlala.”

Khulu : “Ua bolela, ka 'nete, hobane ke ile ka utloa molumo oa molamu oa hao, ka ba ka bolella motsoalle oa ka Phathakalle hore morena oa leholimo o tsoile ho tla tsoma, 'me linyamatsane li tšoanetse ho ipata, hobane molamu oa morena ke lenepa.” — “Ua bolela, hobane hona joale letsa ke lane moo le ropale-tseng teng, 'me tsietsi ke hoba ke hlōloa ke ho le nka ke le isa motlotloaneng oa ka. Joale ke tlile ho uena, hobane ke hlola ke utloa ho thoe, Khulu ke ramano, ea tsebang mahlale 'ohle”

Khulu ea koaholla kooma ea koae, eare hloi ! hloi ! eaba ea ithimola e re : “E-thi-a lekokoaneng !” Hoba e ithakole meokho ka lebeko, le mamina, ea tsubisa Tlali. Hoba tseo li fele, Khulu ea re ho motsoalle oa eona : “Ke sa loha mano, le mokhoa oo re tla sebetsa ka oona, 'me ke tla u bolella ha u ka tla hape mo-tšoare oa mantsiboea.” Ha li arohana joalo, eaba Khulu o ea bolella sekhō hore “Tlali o bolaile letsa, joale o hlōloa ke ho le nka a le isa ngalong ea hae, 'me o tlile ho 'na hore ke mo fe maele le ho mo thusa”. Sekhō sa phasoloha sa re : “Ha ho kamoo re ka thusang Tlali ka-

teng, hobane ke eena ea hlolang a nesetsa pula holim'a ntlo ea ka hore e senyehe, 'na ke tle ke hloke boitšireletso." Khulu ea re : "Empa u hopole hore Tlali ke morena oa tsohle, ea matla ; esita le uena a ka u fefola ha a rata. Leha ho le joalo o hlōloa ke ho ikukela nama ea hae feela. 'Na ke eletsa ka ho re, re se ke ra mo thothela nama eo kaofela." "Che, moo teng ua bolela," ho rialo Sekho. Ba simolla ho isetsa Tlali nama ; ba mo isetsa molala le sephaka, eare e setseng ba e pata ka mokoting oa thakali. Ha Tlali a bona metsotso e ntse e e-ja babeli, a theoha a ea ha Khulu, a re : "Hela, Khulu, joale nama e tla honyella neneng?" Khulu : "Monghali oa ka, nama eo re neng re e siile, eitse ha re khutla re re re tlil'o e nka, ra fumana beng ba eona ba se ba e nkile." — "Che, ke teng ha ho na'ng, 'me le nthusitse ka bonyenyane boo le ileng la bo etsa, le hoja lōna le sa fumana letho ; empa lea tseba hore "Phakoe e ja ka balisa". — Ke tšomo ka mathetho.

'Matau a re ho mor'a hae : "Na ua bona hore ke 'nete motsoalle oa lesholu ke lesholu?" — "E, empa bo-Khulu ba laile Tlali, hobane ho bonahala hore o ne a tla 'ne a ba kone (time), hobane ke moo e bile ha a sa ba qothela. Ha ke re ho thoe, "ngoan'a sa lleng o shoela tharing". Ke hantle hobane le bona ba tla khora joaleka eena Tlali.

V

MESEBETSI EA TAU

Ha Tau a le lilemo tse supileng, a qala ho tsoa liatleng le taelong tsa basali, a qala ho la-
eloa ke banna. Le utloisise hore Tau e ne e le
ngoan'a morena, empa o ne a ntse a tsoaroa
joaleka bana ba bang ba motse. Ke bopaki bo
tiileng hore motho mang le mang, morena kapa
mofa, o tsoanetse ho falimehela litsela tsa hae
lefatšeng, hobane mohl'a kahlōlo re tla ahlōloa
bohle ho sa thoe, 'Nyeo ke morena, kapa ke eng.
Ntat'ae a qala ka ho mo ngoaella letlalo la nku,
a le basa hantle ka metsi a loetseng. ('Masa o
riteloa ka mositsane o hlahlathiloeng, oa omi-
soa, eaba oa siloa.) Le ne le le bonolo joaleka
thupula. A mo remela le molangoana oa koli-
tšana, 'me hona ha etsoa ke banna bohle, bo-
ntat'a thakana tsa Tau.

Hoba likobo tseo li fele, ka mohlomong e le
ka phirimana, Tau le metsoalle ea hae ba bitse-
tsoa khotla. Bo-m'a bona ba ne ba lutse ka
matsoalo, ba hopola eka bana ba bona ba il'o
shapuo.

Mohlankana ea neng a il'o ba bitsa a ba phu-
tha, a tla le bona khotla, a re: "Ke bana, Mo-
rena." Bashanyana kaofela ba kōqama ka ma-
ngole fatše, ba opa liatla ba re: "Rea le lumelisa,

benghali.” Banna kaofela ba re : “Lumelang, Mabeoana.”

Eaba Morena Koena o re : “Re le bitsitse. Batho ba baholo ba re joale le holile, le lokela ho lisa likonyana le manamane. Mamelang he, molao ke ona. Ha lea tšoanela ho ea hole le hae, empa toka ke hore lintho tsa lōna ha lia tšoanela ho fulela moo le sa tlang ho li bona. Lintho tsa lōna kamehla li tla tsoa ha likhomo le manku a se a alohile. 'Me le bile lea tseba hore masimo a haufi le motse, ka baka leo li papali tse mona tsa lōna li tšoanetse ho fela, le bone lintho tsa lōna mabeleng, le be le tsebe hore ha eba le ka jesa mabele le tla shapuo. Motšoare oa mantsiboea le tšoanetse ho orosa, haholo-holo manamane le lipotsanyane. Le tla koalla manamane ka sakaneng la 'ona, lipotsanyane tsona ka serobeng, hobane ka sakaneng li ka tlōla, tsa mathela bo-'m'a tsona, eaba le sitoa ho fumana lebese.

“Mantsiboea, mosebetsi oa lōna ke ho thibella ba baholo ha ba hama, le ho ba thusa bakeng sa ho kotela. Ho feta moo, ha ho qetilo ho hama, manamane a se a ile a thala a manyenyane, le tla a khethela ebe lea koalla. Bakeng sa lipotsanyane tseo le li hlahletseng, le tla hama bo-'m'a tsona, 'me lebese la tsona ke lona leo le tla futsoelloa ka lona.”

Eaba morena o retelohela ka ho banna, a re : “Na hase ho fela ?” Ba re : “Ke ho fela, Morena.” Eaba monna e mong le e mong o apesa ngoan’a hae letatana leo a mo etselitseng lona, a mo neha le molangoana oo a mo remetseng oona. Ha ba se ba fuoe tsena kaofela, morena a re : “Na le utloile, bashemane ?” Ba lahla melamu ea bona fatše, ba khumama ka mangole, ba re : “E, Morena.” Eaba Koena o re : “Ho felile, tsamaeang le e’o robala ka kho-tso !” Ba re fatše refo ! ba lumelisa morena, ba ntoo tsamaea. Ba ne ba thabile haholo ha ba bona likobo tsa bona le melamu ; ba tsamaea ba inyaka ho ea malapeng. Ha ba fihla ba botsoa seo ba neng ba se bitselitsoe ke ho-’m’a bona, ba ne ba araba ka ho re : “Re tšoanetse ho lisa.” — “Ke hantle, le no lisa hantle, le se ke la lisa mabele hobane le tla betsoa.”

Motsotsong oo ba qala ho ithuta ho rea manamane mabitso ao ba a thobisang ka’ona. Ntho e makatsang ke hobane namane e ’ngoe le e ’ngoe e ne e tseba lebitso la eona, hoo e neng e khoroha ha moshemane a qala ho e thonya ka lebitso. Haeba ho e-na le e ’ngoe e sa tsebeng lebitso la eona hantle, moshemane o ne a kena ka sakeng a nkile kotelo, ebe o e mamola ka eona a ntse a bitsa lebitso la eona. Mabitso ao manamane a ne a a tseba, esita leha e se e le likhomo. ’Mōpi

oa rōna o re beile marena le balaeli holim'a libō-
puoa tse ling tse bōpiloeng. Morena oa leholimo-
le lefatše o ile a bea molisa oa hae monyako oa
liphoofole tsohle hore a li rehe mabitso. Qa-
long, re utloa hore ho ile ha laeloa motho hore
e be eena ea rehang libōpuoa tse ling mabitso.
Na hlonepho ke efe eo rōna re hlonephang Mo-
rena oa rōna ka eona ?

Linakong tsa motšoare, ha ho mosebetsi o
matla oo bashanyana ba neng ba o etsa, ha e
se ho talima feela hore lintho tsa bona li se ke
tsa e-ja mabele. Tau le thaka tsa hae ba tha-
bela mosebetsi oa bona haholo qalong ; empa
ha linako li ntse li e-aa, lipotsanyane le mana-
mane li ne li phokoa joaleka lintsintsi maba-
leng a batho. U tla utloa mosali a se a ntse a
rohakana har'a motse, mohlomong e le hore li-
potsanyane li jele 'mela kaofela oo a neng a o
anehile. Athe manamane, 'ona, a ne a ba soetsa
ka ho ja lithapo tseo ba roallang ka tsona. Ka
mohlomong, Ramoroa a ba fumana ba bapala
har'a mofero. Eitse ha ba re e-tlo ! ba fumana
a se a eme pel'a bona. A re ho bona : "Lipotsa-
nyane li kae le manamane ?"

Bashanyana ba tšoha haholo, ba ba ba sitoa
ho araba.

Eaba o ba qhalanyetsa har'a naha ho ea li
batla.

Ha ba khutla, a re ho bona: “Na li kaofela?”

“E, Morena, li kaofela.”

“Empa ela e ntseng e lla ke efeng!”

Ba qalella hape ho ea e lata, ho e tlisa ho tse ling.

Ha ba fihlile ka eona Ramoroa a khutlela hae.

Motsotsoana a tlohile eaba moo bashemane ba qalang ho nahana maqheka ao ba tla hlaha ka 'ona ho banna, mantsiboea. Ke ha Tau a re ho bona: “Na ke re, e ka khona re se no bapalang kaofela”. Thaka tsa hae tsa lumellana le eena, 'me Nako le Masilo ba be ba se ba thongoa ka mabitso hore ke bona ba tsoanetseng ho bona lintho ha lithena li bapala, leha ho il'okoaso litali.

Ka veke e hlahlamang eo, pula ea molupe ea na. 'Me ere ka ha Tau le thaka tsa hae ba ne ba sa lumelloa ho besa mollo, esita leha ha re ba ikomosa, ba ne ba matha, ba ipeisa hore ba futhumale. Phuleng mane ho ne ho e-na le melepe e litono li lihlahla. Litono tsena li ne li topela liretse, 'me li imela linonyana tseo, ebe li fōfela fatše, li bile li khathala kapele. Setsomi se seholo, Tau, sa boela sa laela Nako le Masilo hore ba sale le lintho. Ba qala ho lelekisa linonyana. Ba ne ba chōpha e le 'ngoe ho fihlela e khathala, ba sa e fe sebaka sa ho

lula fatše. Ha ba ntse ba e leleka joalo, ba ne ba e betsa ka melamu; ke moo ho neng ho bona-hala "Lenepa". Ha letšolo le ntse le tsamaea joalo, ba leleka e 'ngoe nonyana, eare moo ba e suntseng mangole, ea leha 'nga ho bo-Nako. Lipelo tsa bona tsa lebala hore ha lisitse, ba be ba se ba e khahlanyetsa, ba e tšoara e e-s'o ee tao.

Hangata linonyana tseo, ha li khathetse, li ne li ipata le ho ikuta har'a joang. Bashemane ba ne ba e batla ka ho etsetsa sebakana seo e lutseng ho sona lesakana la nkope, ebe ba qala ho e batla, ba phutla ka melamu ea bona fatše. Ha ba atamela moo, ba e batle ba e phopho-letse ka matsoho, ho fihlela ba e utolla (fumana).

'Mali a hopole hore joale lintho ha li sa na molisana, hobane Nako le Masilo ba se ba kene letšolong, 'me ke monyaka. Lintho tsa elelloa kapele hore li ikalositse. Ere ka ha ba ne ba lisa le poli e 'ngoe e hlotsang, joale e lisoa le lipotsanyane, ea be e se e li okha ho li isa mabeleng, tsa ba tsa ea re kutu! har'a masimo. Mong a tšimo a re ka hoeletsa, a hoeletsa a re, "He, he, potsanyane tseo!" ha se ke ha e-ba le thuso; ba tsoma balisana. Qetellong a theoha ho phallela lintho tseo tse mabeleng. Bashemane ha ba re he! ba fumana ho itse ngoai! Ba phasa-phasa ho batla mehlape ea bona. Tau

a leba tšimong ea Ralonya ; ha a fihla a fumana ka 'nete li itse thathalala! har'a tšimo ; empa ha ho thuso, hobane o fihlela hong le mong a tšimo.

Ralonya a tlohela Tau hore a li ntše kaofela tšimong, a ntano re : "Hei ! tlo koano mona". Tau a tla a tšohile.

Ralonya a re : "Lebitso la hao u mang ?"

Tau a araba : "Ke Tau".

"Ntat'ao ke mang ?"

"Ke-e-e Ramoroa".

"Hmm, ba bang ba kae ?"

"Ba ntse ba batla lintho".

"Le ne le ntse le etsa'ng ha mehlape ea lōna e tla be e kene tšimong ea ka ?"

"Le-e-e-etho."

"Hmm, letho ? empa ke le bone le ntse le lelekisa melepe mane mohlakeng."

Ralonya a thōla-thōla, a boela a re : "Tlo koano."

Tau a mo sala morao. Ba kena har'a tšimo 'me ba fihla seolong. Ralonya a laela Tau hore a eme holim'a sona ka leoto le le leng, le leng a le tšoare ka letsoho joaleka ha ba etsa 'mankhile-khile (ho khiletsa ka leoto le le leng), ebe o supa holimo ka letsoho le leng. Ralonya a re : "E-re halisana ba ile ba bapala."

Tau: "Balisa ba b-ba-pala". A oa holim'a seolo

Ralonya a mo nyolla ka thupa, a mo re hca !
hoa !

Ralonya a re : "E-re liphoofolo li sentse."

Tau : "Liphoofolo li sen-n-n-ntse."

Ralonya a mo shapa a re : "Bolela hantle !"

Ao, Tau a ba mahlomoleng, ho se ho hleke-
mane mahlong meokho le mamina, ho fapakane
feela. Letsoho le supileng holimo la khathala
'me a qala ho le theola butle-butle.

Ralonya a re : "E-re masimo a haufi."

Tau : "Masimo a-a-a h-a-haufi."

O ne a pheta joalo a bile a qhojoa ke thupa.

Tau a qala ho rapela joale, a re : "Ha ke sa tla
hloia ke pheta, nta-a-te."

Ralonya a hana ho mo tlohela a re : "Lijalo
ke lijo."

Tau : "Lijalo ke li-li-li..." A oela fatše
Ralonya a mo shapa hore a tsohe, eaba ha a sa
hloella, o se a tloseletsa ka sekaja. Ralonya a
tsamaea a ntse a mo mamola ka thupa ; eare
hoba a mo khutlele, a sala a lekola le ho bala
likutu tse jeloeng ke lintho. Ralonya a ea bo-
lella Ramoroa kamoo lintho li mo senyelitseng
kateng. Empa ha se ke ha e-ba tefo eo a ka le-
fuoang ka eona, hobane o ne a se a ile a itefela
ka ho shapa Tau. Hobane a fihle ho thaka tsa
hae, a ba bollela tsohle tse etsahetseng moo a
tsoang teng. A ba a qetella ka ho re : "Ke ile

ka baleha, a matha ka mora' ka empa ka ja methinya har'a mabele ho fihlela ke mo siea, a ba a re o sa re ho 'na: "Ngoan'a moloji tooe, ha ua phela, u phochotse!"

Athe e mong le eena o ile a lelekisoa ke mosali eo manamane a neng a qhalantse mangata a litlhaka a neng a tšetlehiloe ka lerakong. Ea ileng a phonyoha ke Nako, hobane o ile a ba bohlae ka ho etelets'a ba bang pele hore ba e'oli batla, eena a salla morao koana, a ipatile. Tau a re: "Koana ke molato oa Nako le Masilo, hobane re ba boleletse hantle hore ba sale ba bona lintho re sa ntsane re tsoma; empa ke lintho tse tlohelang mohlape, ba ea ba tšeresela letšolong!" Bashemane ba bang ba ba mula, ba ha shapa, ba ba soma.

Nako ea lehlabula ha e fetile, ha kena mariha, e leng nako eo basali ba neng ba sebetsa haholo, hobane ba ne ba orohela (oroha e se e le mantsiboea). Ho ne ho kotuloa 'me lijalo li thotheloa melikong. Bashanyana ba ne ba tsoama likoekoe; ba alosang lipoli, lipitsi le likhomo tsa meketa ba khoasa litali le ho lelekisa borane (mofuta o mong oa motinyane).

Ha ba tsoama likoekoe, ba ne ba etsa thekō, 'me ha e qala ho tlōla e re "Piri-i!" u tla utloa, "khaphu!", moshemane a se a e otlile. Ha e ipatile, ho ne ho e-ba thata ho e ntša,

hobane e ne e bothama hore u fumane e tšoana le lefatše ; ha e se ha eba ho e-na le ntja ea boraki e tsebang ho tsoma, ke eona feela e neng e tseba ho e phothoma le ho e hlasinya moo e ntseng e maname teng. Ha ba se na ntja e tsomang, ba ne ba kopela sebaka seo hore ba tle ba e batla, ere ha ba atamela moo e lutseng ba khumame ka mangole fatše ba e batle ka matsoho. Ha ba hlōtsoe, ba ne ba lika-liketsa sebaka seo ka mollo, hore e tle e ntšoe ke oona, kapa ba e fumane e se e shoale.

Joale ke lilemo tse tharo Tau le thaka tsa hae ba lisa lipoli.

VI

TAU E BA MOLISANA OA LIPOLI

Mosebetsi oa ho alosa lipoli o boimanyana ho feta oa ho katla lipotsanyane le manamane hobane joale balisana ba tšoanetse ho alocsetsa holenyana le hae. Ke moo ho neng ho e-na le kotsi ho feta pele, hobane ba tšoanetse ho bona hore linku li se ke tsa e-ja mabele le ho bolaoa ke liphokojoe. Bashanyana bana ba beoa kalosong ea ba baholoanyane, ba neng ba ntse ba alosa lipoli ka nako ea ha Tau e sa le molisana oa lipotsanyane; 'me bo-Tau ba ne ba tšoanetse hore ba ba mamele, hobane ke bona ba tšoanetseng ho ba ruta ho alosa. Tau e ne e le 'mampoli ha ba sa lisa lipotsanyane, 'me a fumana ho le thata ho etsa seo a se laeloang. Empa bashemane bao ba ne ba se na bosaoana; ka mokhoa o joalo Tau o ne a shapuo a ke bona hobane a sa ba mamele, a rata ho iketsetsa boithatelo joaleka ha a ile a iketsetsa bona boliseng ba hae. O ne a tseba hore ha ho thuse letho leha a ka re o tla bolela ha a fihla hae, hobane ho ne ho itsoe bo-'mampoli ba 'mone. Ka tsela eo Tau a lokela ho liha molala, e leng hoo a neng a ho etsa esengka thato. Ha bo-'mampoli ba bone hore Tau o manganga, ba 'meha hore a no sala a bona lintho ha ba il'o tsoma.

Ha phethahala lentsoe le reng, “ha e iphethetse ka eo e hlabileng.” Tau o ’nile a lisisa ba bang ha a il’o tsoma, kajeno le eena oa lisisoa. Lentsoe le leng le re, “seo u ratang hore batho ba u etse sona, e ka khona u ba etse sona pele.” Ha a tlohetse e ’ngoe ea lipoli ho kheloha, o ne a fumana thupa. Eaba o hlahisa tsena ho ntat’ae, empa eena a re: “Mamela ke u joetse, ngoan’aka, ka tsatsi le leng lipoli li tla lahleha, ’me u tla bona se tla etsahala.”

Polelo eo ea ntat’ae ea fetoha ’nete. Ka molomong bo-’mampoli ba ea tsoma; ba bolaea ’mutlanyana, ’me ba boela hape ba siile ’mutlanyana oo ho Tau le thaka tsa hae. Ba ne ba sa e’o tsoma joale, ba mpa ba il’o ntšetsa linotši. Ba laela bashemane ka hore ba sale ba lisitse hantle, ba tla ba tlela le makhekhe a linotši. Ba ea, ba khutla motšoare oa mantsiboea. Empa ba fumana lipoli tse ling li lahlehile, tse tharo; eaba ba fihla ba khoathisa ba banyenyane ka hore na ba ne ba lisitse’ng ha tse ling tsa lipoli li tla lahleha. Balisana ba qalella ho li batla, empa e ne e se e le nako ea ho orosa. Ke moo ba kileng ba re ho ba banyenyane: “Nyo-llang lipoli tsena, re sa batla tse lahlehileng.” Banna ba bang ba ne ba chaketse motseng o mong; ha ba khutla ba fumana lipoli tseo har’a moru, li ntse li e-ja mahlaku. Ba li khanna ho

ea le tsona hae. Ha ba fihla hae, ba bolella Morena Koena hore bashemane ba ne ba qhalile lipoli sekoai, 'me tse ling ba li fumane li se li ntse li tsekela har'a moru.

Ha bashanyana ba banyenyane ba fihla ka lipoli hae, ba thusa ba baholo ho hama, ka ha e ne e sa ntse e le mosebetsi oa bona ho khethelele ho thibela manamane. Ba ne ba lumelloa ho anya masokotso. Namane e ne e lumelloa ho anya 'm'a eona hore e tle e sisetsoe, 'me lebeso le patetsoeng namane e be le anyoang ke bashanyana. Ke oona mokhoa oo ba neng ba ithuta ho hama ka oona. Ha ba qetile ho hama le ho anya, ba ne ba tlohela manamane hore a anye, 'me ka morao ho moo ba ne ba a khethela le ho a koalla. Ha ba tloha masakeng, ba etsa thapo e telele ho ea khotla; ba fihla ba ema ka pele ho morena. Ba lihele melamu ea bona fatše, ba ope liatla ba re: "E, Morena!"

Ebe e mong oa bahlankana oa ema, o ea sakeng ho ea hlahloba hore na lintho li koaletsoe kapa li kaofela. Ha a khutlile a tle a re: "Ho lokile, Morena."

Koena a talima balisana ba likhomo pele; a ntoo talima ba lipoli, a re ho bona: "Ba bang ba kae?"

"Ba ea tla, Morena", ba araba ba se ba tšohile.

“Ba ntse ba etsa'ng ?”

“Lipoli tse tharo li ile tsa lahleha, tsa ipata, ra se ke ra li fumana ; joale ba ile ho li batla.”

“Ke lifeng tse ileng tsa ipata?”

“Ke e rolo ea Rakhali, le e pulutsoana ea Moretloa, le e ntšo ea thotolo ea Morena Koena.

“Ho lokile, re tla le bitsa ha ba fihlile ba baholo.”

Bashemane ba ea thakaneng moo ba isetsoang lijo teng le ho robala teng. Ba ne ba bonesa ntlo ka ho besa mollo ka patsi eo ba e roale-tseng ; ho ne ho se mabone ana ao ho bonesoang ka 'ona kajeno. Balisana ba likhomo ba qala ho ba botsa lipotso : “Ho lahlehile lipoli tse kae?”

Bashanyana ba ne ba tšaba ho iqalla tsa bona, hobane ba sa rate hore e mong a pholohe ; eaba ba bolella balisa ba likhomo litaba kaofela tse ileng tsa hlaha, ho tloha qalong ho isa qetellong. Eaba ba re : “Re ne re le har'a moru oa lifate, lipoli li ntse li e-ja mahlaku a lifate. Hang-hang molis'a linotši ea hlaha ho rōna, e bitsa, e ōka-ōkela. Eaba ba baholo ba re ho rōna, re sale re bona lipoli, ba tla ; ba tla re tlela le mahe a linotsi. Eaba ba matha ka mora' molis'a linotši. Eitse ha lipoli li ntse li matha li e-ea le lifate ha fumaneha hore lipoli tseo tse tharo li ile tsa fetela pele hoo re sa kang ra li

bona ; 'me ha ba baholo ba fihla ba li hlahloba, ha bonahala hore tse tharo li lahlehile, ha rōna re ntse re ithetsa ka hore li kaofela. Ba re khumamisa, ba re qaqaolla ka lithupa. Ba qala ho phasaphasa kahohle ho li batla, empa ba se ke ba li fumana. Ba sa ile le joale ho ea li batla.”

Bosiu bo-'mampoli ha tla ba nkile 'mutlanynana oo ba o bolaileng ; e mong oa bona a etella pele ho o isa khotla, 'me eitse ha a qeta ho o bea fatše a botsoa, ha thoe : “Ba bang ba kae ?” A re : “Ba ntse ba e-tla, ke ba siile khoaling.” Morena a romela mohlankana e mong ho ea ba hitsa hammoho le ba banyenyane. A tla le bona, ba phahamisitse matšoafo.

Morena Koena a re : “Ke ka lebaka la'ng ha le nyoloha matsekela tjee ?”

“Re ne re ntse re batla lipoli tse lahlehileng, Morena.”

“Le li fumane joale?”

“Ha rea li fumana, Morena.”

“Me joale ?”

“Ha re tsebe, Morena.”

“Hmmm, empa a le ke le mpoelleng hantle hore le ne le etsa'ng ha li tla lahleha ?”

“Letho, Morena.”

Koena : “Khele, ! a le ke le utloeng bashe-
mane bana ba re, “letho” ! Empa ho tlile joa-
ng hore ba lahle lipoli tseo ?”

“Joale ke batla hore le mpoelle 'nete.”

Banna ba tsitsinya lihloho ba re : “A le ke le talimeng lithoto tsena !” Joale ka oona motsotso bashemane ba ne ba thōtse ba itse tu !

Koena a re : “Le ne le liselitse kae kajeno ?”

“Re ne re liselitse mane morung, joale ha bonahala hore moru o teteane hoo re sitoang ho li bona hantle kaofela.”

“Ke utloile, joale la fumana'ng morung ?”

“E ne e le mahlahku feela.”

“Joale tsa lahleha joang ?”

“Morena, lipoli li ne li matha li e-ea le lifate. Ka mokhoa oo tsa qhalana; ke ka hoo re sa kang ra li bona.”

Koena a tsitsinya hloho a re : “Le le bangata hakale, le hlōloa ke ho lisa lipoli tsee tseo nka li balang ka menoana ? A le ke le bueng ke utloe !”

Ba re : “E, Morena, re bangata, empa lipoli li ile tsa qhalana hoo li ileng tsa re tsietsa.”

Ba qala ho ntša letšoea, ba ba ba hopola hore ba tsoile naleng tsa phakoe. Empa monna e mong a re : “Morena Koena, maobane ke ile ka utloa molis'a linotši e hitsa har'a moru.”

“Ah, haa ! ” — Bashemane ba boela ba hama.

Koena a re : “Ha ! joale le utloile. Buang 'nete he, ho seng joalo ke tla botsa bana ba

mampoli ba likhomo ba re ho bona : “Ha ke-
re lea bona, lōna bashemane ting! Le se ke la
boela la tlohela lipoli tsa qhalana hape. Kajeno-
banna ba le hlalefisitse.” Thaka tsa Tau eaba
li thōtse li itse tu ! “ha ho nko u tsoa lemina..”

VII

LEFU LA KOENA

Koena e ne a se a tsofetse haholo; 'me a phakisa a hlabeha. Ere ka ha batho kaofela ba motse ba ne ba thōtse, ho se le ngoana ea llang, balisana ba phakisa ba eelloa hore ho na le se seng se hlomphuoang har'a motse; le bona ba khaotsa ho 'na ba kharumelaka likhomo tse tobakang ha li fihla masakeng. Mohlang oo ba lemoha le hore, ha ba koalla, ha ba tšoanela ho ketemanya mekoallo. Esita le basali bao re ba tsebang e le likheleke, bao ereng ha ba ntse ba sebetsa ba be ba ntse ba bina, ba shoahlala ka hanong, mohlang oo ba ipotla, eaka likhomo tsabo Fekisi mohla a eang naheng tsa Bochabela. Ha matsatsi a ntse a e-ca, bohloko ba 'na ba hatela pele, ba hlokisa baoki tšepo. Baromuoa ba tsoa, *mahashe* (lipere) a matha, a khutla le bo-“kea-tseba” (lingaka). Tsa khobokana, ea e-ba bo-Hamang-Hamang. Li ne li roetse likhoele tse folletsoeng masapo a liphoofofo tsa mefuta-futa, manala, litlama-tlama, le likoqo. Li itlamile matheka ka linyepa tseo ho hoketsoeng mekotlananyana ea matlaloana a tšoene, le lihoana tse nyenyane tse koaheloang ka lipako tse tiileng. Mesebetsi ea tsona e ne e le lekunutu ho batho, hobane ho se motho

ea ka sebetsang mesebetsi ea tsona. Mehlehlohali ena eo ba e roalang, le masiba, le linyepa tseo ba ikhahlotseng matheka ka tsona, ke tsona tseo ba neng ba tsejoa ka tsona.

Lingaka tsohle tsa leka, empa tsa hlōloa hobane nako ha e se e fihlile, eba ha ho sa le tika-tiko. Batho bohle ba ne ba rata eka Koena a ke ke a shoa; empa ha re ke re hopoleng thapelo ea rōna e reng: "Thato ea hao e etsoe lefatšeng." Ho ea ka'ng he, banab'eso, ha ere ha Molimo o ile oa inkela motho eo o re alimileng eena, ebe re bua maele a reng, "letlalo la motho há le thakhisoe fatše"? 'Mopi oa re nea, oa re amoha; empa leha ho le joalo ha rea tšoanela ho tletleba ha re amohua seo re reng re se filoe. Se ka hlola se le setle joang kapa joang, ha mong a sona a se nka re tšoanetse ho ba khotso hobane re ne re sa se neeloa ruri. Ha lingaka tse sebetsang Morena Koena li laola, ntho e kholo e ne e le ho re: "O loiloe".

Utloang hle, ba heso, ke re e ne e le mehlang ea lefifi le letšo-letšo, lichaba li sa jana; esita le litsie li ne li jana scropong. Empa Koena, har'a mahlomola a makalo a lefu, ho ntse ho thoe o loiloe, a khotatsa baoki ba hae ka ho re: "Litšiu tsa ka li fetile, 'me ntate o mpiletsa phomolong eo a ntokiselitseng eona. Salang ka mehlala e metle eo ke le sielang eona." Hoo

ho supa hore, lefising le lekalo, Morena o ne a ntse a leka ho ipontša ho libōpuoa tsa hae. Koena o ne a robalitsoe ka tlung ea hae ea bo-rena, a sa tsebe motho le a mong, a se a nyenyetsa ha a bua. Mosali oa hae e moholo, 'm'a Ramoroa, o ne a lutse pel'a hloho ea hae, a ntse a phōka lintsintsi le ho nyaea (kolobisa) melomo ea hae ka metsi. Ngaka e 'ngoe ea motse le Touma, moen'a Koena, ha ne ba eme pel'a mobabi, ha se ba lebeletse ha mokuli a khaoha (timela). Banna kaofela ba ne ba le khotla, ba khutsitse, ba kobile lihloho, ho bonahala hore banna ba lahlchelo a ke moeletsisi oa sechaba, motsebi oa molao. E mong le e mong pelo ea hae e ne e le bohloko, a nka koana le koana.

Ngaka ea nyolohela khotla, ho banna, e se e iname, e sa bue; sefahleho sa eona se sa khanye khotso. Ba mo talima kaofela ba lebeletse hore a ba khotatse ka tse tšepisang; empa eena a sisinya hloho. Ba tseba hang hore hoo ho lekanya hore bohloko bo ntse bo le matla. A sa tsoa fihla khotla, hang sello sa utloahala. 'M'a Ramoroa a tsoa a matha, a ikotla sefuba a re: "Jo 'na-'na! Ka rare ka le bona, la moepa molelle, monyoloha-thaba!" Basali ba motse kaofela le bona ba amohela pina, 'me lerata la e-ba leholo hoo banna ba hlileng ba tseba hore Koena o ba siile.

Touma a tsoela kantle, a ba hoehla ka letsoho. Ha ba fibla ho eena ba etsa mola o le mong, ba kolokile ho ea ka meloko ea bona. Ramoroa a ha etella pele, ba bang ba sala kantle, ho ea kamoo ntlo e leng nyenyane kateng. Eitse hobane ba kene, Touma a laela basali hore ba thōle ; eaba o re : “Jo ! ntat’a rōna o re siile. O nkile leeto le lelelele leo a sa e’o hlola a khutla. Rōna bana ba hae re setse re le likhutsana. Rea lla, empa re tla etsa’ng? O ne a re tsamaisa ; o ne a re eletsa ; o ne a re ntša liphoso, a re sireletsa likotsing.” Basali ba boela ba hlomolisoa lipelo ke mantsoe ao, ’me ba boela ba lla habohloko. Lerata la boela la khutsisoa. Eaba o re hape : “Empa matšeli-song a rōna re lebetse ntho e kholo : O ile, empa ha a re tlohela lepala-paleng. O re sietse mor’a hae, Ramoroa, ea tla re busa. Ramoroa, ngoan’aka, nka setulo sa ntat’ao. Ke tla ba letsoho la hao le letona ; ke tla ’ne ke u eletse joaleka ntat’ao ha a ’nile a re eletsa.”

A khumama fatše ; a lokolla leqhoele la borena molaleng oa mofu, a le hokella ho oa Ramoroa. Eaba banna kaofela ba tsoa ka tlung ho ea khotla, ha basali bona ba setse ba hihitsa. Sello sa bona sa phohomela, sa ea le lithota le maralla, sa utloahala holo, ’me batho ba mamele ba re : “E mong o shoelc.”

“Kae ?”

“Mamelang. . . ba re'ng ? Oho, ke Koena ea ileng.” Ka mokhoa oo, ka mora' nako ese ekae, taba tseo tsa be li se li utloahetse hole.

Koena a timela motšcare oa mantsiboea. Ka ofela batho ho ne ho se ea isang ho jeoang ka hanong. Hang batho ba tsoang metseng e ka mathōko ba fihla ho tloha mantsiboeng ao, esita le ho seng mohl'a phihlo (phupu), ea tsoha e le mekhahlelo le litila-tile tsa batho ba tlang kepelong ea morena. Ha chekoa lebitla tlas'a mosehlelo oa lesaka le pakeng tsa metlotloane. Likhomo tsa hlahleloa ka sakeng, Touma a bontša banna khomo e tšoanetseng ho felehetsa Koena. Sehlabi sa tla se nkile lerumo sakeng, sa kena, sa 'na sa itšireletsa ka tse ling, sa e re mohlabetsaneng nti ! eare ha e bokolla sa be se se se lutse fatše lejoeng la lesaka, se futahane, se ntse se pikitlella lerumo seropeng. Ea oa, ea tlakasela, ha thoe : “E bala makhulo.” Hoba e shoe, ea buuo a hantle, ka hlokomelo ea hore letlalo le se ke la phunyeha. Banna ba besa mekubeloana sakeng. Hoba ba qete, ba nka letlalo le sa le metsi, ba le isa lapeng. Banna ba baholo ba nka setopo ba se tsoramisa, ba se fuparisa lerumo lamu, ba se thatela ka letlalo leo ho bilileletsoeng nama le lijo tseo ho thoeneng mofu. Banna ba ne ba sa bolelloe, ha ba o chakile.”

Har'a mpa ea bosiu mofu a theosetsoa lebitleng ; 'me ha busetsoa mobu hore ho se ke ha sala le mobu o ka bontšang hore mona ho epetsoe motho. Empa 'mali a eelloe hore lebitla la mehlang eo le ne le etsetsoa phaposi, ka moo mofu a tla lulisoa ka teng ; le hona mofu o ne a sa robatsoe, empa o ne a lulisoa, e le hore a tle a tsebe ho potlaka mohl'a tsoho ea bafu. Ha eba mofu a hlamaletse hoo a sitoang ho finahana, o ne a nonyolloa hore a tle a tsebe ho futahanngoa. Nama ea mohoha ea jeoa ka tsatsi le hlahlamang, hore ho se ke ha sala le letho. Eitse e sa le hoseng, ba tsoha ba nka le mosoang oo ba tla phara lebitla ka oona ha letsatsi le qala ho hlahisa nko ; ha ba le phara ba le felehetsa ka mantsoe a reng : "U re roballe !" Ngaka ea boela ea nchafatsa motse ka ho o fōka, le ka ho phatsa ba motse kaofela.

Basali, bona, ba lila matlo 'ohle abo mofu. Ho ne ho lohilo lithatsoana tsa khōlōkoane tse roetseng ke bohle bang ka mofu.

Eare ka mora' matsatsi a se makae, Ramoroa a heoa borena. Touma a bua halelele ho hopotsa ngoan'a moholoane oa hae mosebetsi oo a tšoa- netseng ho o etsa. Banna lohle ba talima Ramoroa, ba re : "Kajeno ke uena mosala-le-likhutsana ; ke uena moetella-pele sechabeng ; re pepe he, Morena, re bana ba hao ; u re pepe

ka thari ea tšephe, re tle re tšepahale; u se ke ua re pepa ka ea khama, hobane e ka re khama 'me ra tšoha re e-shoa." Ba mo tšepisa hore ba tla 'ne ba mo eletse; a tšepe meriri e mepu-tsoa e seng e le khale e li bona.

Ho tloha moo Ramoroa a tsamaea le batho ba seng bakae ba maqheku, ho ea ho Morena e Moholo. Ba ne ba nkile limpho tse ngata tseo ba ea nyehela ka tsona. Morena a thabela morena e mocha ea beiloeng sebakeng sa mofu Koena a ba a mo tšepisa hore o tla mo chakela kapele.

Koena o ne a e-na le basali ba tšeletseng, ba setseng bohlohalang. Ha kena pitsonyana ea batho ba baholo feela, ho khetha ea tšoanetseng ho ba hlokomela. Ramoroa a beha litaba matsohong a Touma, a re: "Taba tse kholo li re hlahetse. Ntate o ne a e-na le basali ba tlōtseng letsoho. Re tšoanetse ho khetha joale hore na ke mang ea lokelang ho ba phutha." Monna e mong eo ba 'mitsang Rapu-tsoenyane a ema, a re: "Molao le moetlo oa rōna ke ona: Lea tseba hore 'Maramoroa ke mosali e moholo oa morena, 'me o tšoanetse ho hlokomeloa ke mor'a hae Ramoroa. Basali ba bang ba ka keneloa ke Touma, 'me ea e-ba cena ea ba phelisang. Hantle-ntle ke Ramoroa ea tšoanetseng ho khetha, empa 'nete ke hore

Touma ke eena ea tšoanetseng ho ba boloka.” Monna e mong le e mong a lumellana le eo Raputsoenyane ; 'me bohle ba eletsa Ramoroa hore a nehe Touma basali hao. Ramoroa a re ho rangoan'ae : “Bo-ntate ba buile. Ntlohelle he 'mè a lule le 'na ka lapeng, uena u nke bana ba bang kaofela, e be basali ba hao, le bana ba bona e be ba hao.”

Tau joale e ne e le ngoan'a morena. Empa ho ne ho se phetoho, ho ntse ho tšoana le pele, hobane o ne a ntse a tšoeroe joaleka pele. E ne e le nakong eo a kenang boqai, 'me a tšoanetse hore a 'ne a mamele melao. O ne a ka fumana tokoloho feela ha a se a fetile sekolong sa thabeng; hoo ho ne ho tla etsahala ka mora' lilemo tse itseng. Ha a sa utloe o ne a ka shapuo a joaleka ha a 'nile a betsoa. Bashanyana ba mehlang eo, ba e-s'o shapuo e ne e ka khona ba 'ne ba eletsoe ka ho re: “Le tla shapuo.” Ha eha ba sa mamele batho ba baholo, kapa ba phela ka mekhoha e sa tsebisahaleng, ba ne ba tšoanetse ho li arabella mohla ba bolotsoang. Liketso tse mpe tsohle tseo ba li etsang bosha-nyaneng, ba loketse ho li lefella ka ho hloko-fatsoa ke mosuo.

VIII

TAU E BA MOTJOLI

Tau e bile molisana oa linku le lipoli ka lilemotse 'ne. Balisana bao e neng e le bo-'mampoli lipoling ba ile ba lisa likhomo pele ho Tau ka lilemo tse peli, 'me Tau ea sala e le 'mampoli. O ne a ikentse nkoapo ho bana ba bang. Hangata lipoli li ne li atisa ho lableha 'me Tau le thaka tsa hae ba ne ba fumana thupa joaleka ha ba baholo ba ile ba e fumana. Ke nakong eo Ramoroa a ileng a tsoarela ngoan'a hae soeleng (lonyeng), ka khopolo ea hore ba bang ba hle ba bone hore, ha esita a sa qenehele ngoan'a hae, bona o tla ba shapela kae. Bo-rakhotla ba phakisa ho eelloa hona, 'me ba bolella Touma ho eletsa Ramoroa. Eaha Touma o re ho eena: "Ramoroa, ngoan'a 'nake, ngoana oa hao Tau o ntse a tsoana le bana ba bang, u se ke ua mo tsoara hampe ho ba feta, e se re mohlaope ua mo senya maikutlo 'me a fetoha setlökötsebe." Ramoroa a fetoha ka baka la likeletso tsa Touma le tsa maqheku a mang a mo khannelang botleng. Tau a isoa likhomong le thaka tsa hae, ha a tla bona mahlomola ana.

Motsoalle e moholo oa balisana e ne e le molis'a linotši; 'me e ne ere ha nonyana eo e qala ho lla, ebe bothataho balisana ho mamella, ba

be ba se ba tloha ka mora' cona ba matha. Empa ka nako tse ling e ne e ba bitsetsa kotsing, kapa hole le lintho tsa bona. Tau ke moo a qalileng ho ithuta taba tsa botho, le ho bona kamoo motho a ka hlaheloang ke kotsi kateng, le ho tseba hore lefu le qoleng ea kobo. Ha balisana ba ile ba tima motsoalle eo oa bona mahe a linotši, e ne e ba isa liphoofolong tse ka felisang bophelo ba bona. Ka baka leo ba ne ba bolelloa kamehla hore ba se ke ba khahloa ba tlohela mehlope ea bona, ba matha ka mora' molis'a linotši.

Ka tsatsi le leng Tau o ne a e-na le thaka tsa hac. Hang hang ba utloa nonyana eo e bitsa. E ne e fōfa le lifate, e tloha ho se seng e e-ea ho se seng. Tau a be a se a siea taelo ho bashanyana ba banyenyane, a re: "Salang le likhomo, re tla le tlela le mahe a linotši." Ba qala ho phalla ka mora' nonyana. Qetellong ea tlōlela ka lenkoaneng le tšabehang; care ha ba fihla ba re thetheng-theng! holim'a lengope, ea bitsa e ba hula lipelo; ba mpa ba sitoa hore ba tla theohela le hokac. Tau a re: "He, banna, ke utloa ke tšaba ho theohela ka lemeneng lena. Hobane sebaka sena ke bona eka ho ka tsoa phoofolo e tšabehang." Ho ne ho e-na le moshe mane e mong, ea bitsoang Tlakoli, ea hloileng Tau. Joale, ka ho rata ho theola borena kapa

bompoli ba Tau, a re: “Ha eba u tšaba ho theohela mona, ke tla u qalla khoro.” Tau a araba a re: “E-e, Tlakoli, u se ke ua theohela, hobane mohlomong u tla tšoha u kopana le mong a lengope lena a se a hlometse, 'me mohlomong a u tsietse.” Tau a be a se a fumana leqheka kapele, a re: “Ha re betsetseng majoe kahare, re tle re bone hore na ho tla tsoa'ng?” Bohle ba lumellana le Tau, 'me ba tšela lethala la majoe ka lengopeng. Ho ileng ha tsoa ea e-ba maeba feela. Joale ba ikutloa ho theohela.

Eare moo ba ntseng ba batla likhoroana tseo ba tla theoha ka tsona, athe Tlakoli o se a ile a itsubeletsa. Ha ba leka ho mamela ho bobola ha linotši, ba se ke ba utloa le mokhoathatsa. Ba utloa ho kharuma ho tšabehang ha noha e bitsoang lehoere, 'me ba bona Tlakoli a okame-tsoe ke eona. Ba baleha ho ea motseng o haufi ho ea hlaba mokhosi; empa ba fumana a se a shoele ha ba khutla. Mantsiboea, ha ba fihla hae, ba botsoa lipotso tse ngata; feela ho ne ho se molato oo ba ka o jarisoang, ba mpa ba eletsoa hape, ka hore ba se hlele ba latela molis'a linotši, hobane mohlomong e ka tšoha e ba isa hobeng, moo ho lulang libatana tse ka ba harolang. Ba ba ba eletsoa le ka hore, enore ha e ba bitsa, ba phallele hae ho ea bolela, e le ho re ho tle ho tsejoe sebaka seo.

Tau o ne a thabetse ho lisa likhomo hobane o ne a sa atise ho shapuo'a joaleka ha a sa lisa lipoli. Empa joale bo-'mampoli ba ne ba mo laela, a le ka tlas'a puso ea bona. Ba ne ba tsa-maea ka lintja, 'me ba geta matsatsi 'ohle har'a naha ba tsoma. Ha ba bolaile phoofolo ba ne ba sa etsise ba lipoli; bona ba ne ba e besa, ba e jella hona moo naheng; empa le bona ba ne ba ntse ba laetsoe hore ba se bese mollo naheng, leha ho le joalo ba sa makale hobane ba ithetsa ka hore ba lisetsa hole, moo ba ke keng ba bonoa. Ba ne ba sa khathatsehe le ke ho lata mollo hae, hobane ba ne ba tseba ho tlhoaritsa mollo ka ho pikitla lithupa tse peli. Ba batle matlakala a ommeng, ebe ba batla thutsoana e tšesanyane, empa e thata, ebe ba e pikitlella pakeng tsa lithupa tse peli tseo; etlare ha li chesa, u tla bona e se e hotetse nt'heng. Ba e nke, ba e sunye matlakaleng a tooane ao ba a suhileng, ke moo e tla qala ho kunkela. Kamehla ba ne ba hopola ho o tima ha ba qetile ho besa nama.

Ka tsatsi le leng ba lebala ho o tima, 'me moea o fokang ka matla oa fihla oa qhalanya mashala. Ere ka ha mehleng eo naha e ne e sa nonne, likhomo tsa eona li ne li sa iphōka ka machoba, joang ba hotela. Ntho e mpe ke hoba motsotsong oo, balisana ba ne ba se ba le

hole, ba tlohile moo ba il'o noesa, koana mokhoabong oa Khubetsoana, e leng moo ba neng ba hanella ho ea noesa teng. Ba mpa ba bona sesi se foqoha 'ngá moo ba tlohileng teng ; sa thukhubela ho ea holimo, 'me ha bonahala hore ho teng ntho e chang. Batho ba metse e haufi ba rema makhala le makala a lifate, ba phallela hlaha eo ; ea mpa ea ba neha mosebetsi ka hobane moea o ne o le mongata. Qetellong ba e hlōla, ba e tima. Ere ka ha Ramoroa e ne e le morena, a romela metseng eohle e pusong ea hae ho batlisisa se chesitseng naha. Ba leka le ho fumana hore na balisana ba neng ba aloselitse pel'a sebaka seo ke bafe tsatsing leo. Eena a bitsa ba hae mantsiboea ha ba fihla ho tsoa naheng, 'me ba fumanoa ba nkha lefotha. Eaba morena o romela maqosa ho ea bitsa bo-ranetsana le batho ba bona ho tla khotla. Ha banna bohle ba se ba fihlile, a ba bolella hakhutsoanyane se bakileng hlaha, eaba o fa morenana e mong le e mong lesoai (thapa) hore ba shape balisana. Hobá ba qete, ba leboha Ramoroa, 'me ba mo rorisa ka hore o na le 'nete. /

Nakong tseo, ha Tau e sa le molisana oa likhomo, khomo e 'ngoe ea e-shoa. Ramoroa a batla ngaka ho tla hlahloba le ho lokisa likhomo kaofela. Ea a lahla, masapo, eaba e ntse e itsamaela har'a motse, e li tlohetse e li shoahlama-

ntse joalo. Ea li phutha e se e le mantsiboea. Ka tsatsi le hlahlamang leo, ea tla e nkile khetsi ea lithhare le lithupa tse supileng tsa mofifi. Ea li tlotsa ka mohlabelo, ea li neha Ramoroa. Morena a ema monyako oa lesaka 'me likhomo tsa khannoa hore li e'o tsoa monyako ka bonngoe. Khomo e'ngoe le e'ngoe e fetang, o ne a e nyanyatsa ka lithupa tse tšeletseng. Hoba likhomo li felle, ngaka ea sebetsa lesaka 'me ea re: "Ha Molimo o rata ha ho likhathatso tse tla hlola li hlahela likhomo tsena." Ha ho e kileng ea e-shoa ho tloha mohlang oo. Ka baka leo ngaka ea lefuoa ke motho e mong le e mong ka khomo.

Nako e ntle ho balisana e ne e le mantsiboea, ha likhomo li bothile, li thuisa, manamane a manyenyane a thala. E ne eba moshemane e mong le e mong o tla tšoara lekaba (khongoana) la hae, ho ea beisa le ba bang tlase. Ba ne ba thapisa manamane ao e seng e le mehatelo. Mohla ba qalang ho tšoara khongoana eo ba hopotseng ho e thapisa, etlare ha ba e mamarela ka linaka, motho a bile a ntse a e tsukutla ka nko, ba bang ba e homaretse ka mohatla, ebe e mong o e phunya ka nkong ka thupa enchocho, e hoketsoeng mohala oa bolitse; o lekanngoa e le tomo ea likhomo, ebe o tli'o fasoalefito ka mora' linaka. Makaba a palangoang a

ne a ntšetsoa ka ntle ho lesaka, e be a theosetsoa tlase, 'mileng. Ere ha a fihla moo a tlosoang, ebe benghali ba a tjekisa. Empa ho na le a mang a sa tsebeng ho ea a ntse a palangoe ; ao, beng ba 'ona eba ba tla a isa heli ba a tšoere ka khoathatha ; bona ba tla tsoakela ha ho se ho beisoa. Ere ha motho a re: "Iuu !" khele ! u sa tla utloa serukhu ho ea sakeng. Hona ho ne ho etsoa mantsiboea a mang le a mang. Manamane ao ha a se a thapile, ke 'ona a neng a etsoa lipelasa tse thotang lijo masimong.

Mokhoa o mong o ne o le teng oa ho thapisa manamane a seng a hlōtse ka ho tlōla. Banna ba ne ba nka mokotla o entsoeng ka letlalo la khomo, ebe ba o tšela moiteli, ha o fasa molomo ka lerapo ; ba tšoare khongoana eo, ba e boka-netse, ba e belese oona ba be ba o fase ka marapo a mabeli, ebe ba e tlohela. Ka 'nete u sa tla lebella, u tla utloa e re : A k'u utloe ! ak'u utloe ! E tla tlōla e be e 'ne e bokolle , O-o-o-o! Ha ho thuso, hobane mokotla o fasitsoe ka thata, hoo eitseng ha ba e tlohela, ba fumana e habile mpa, e le tšesanyane. Ba tla e etsa joalo ka matsatsi le matsatsi, ho fihlela e ba e thapa hoo halisana ba ka e palamang. 'Me ha e le hloho e thata leha ho le joalo, e ne e e-ba pelesa feela e sa palangoeng. Lipelesa tsena ke tsona tse neng li nka meroalo mohla ho falloang. Ho joang kajeno, thōtō ea'rōna re e belese ka eng ?

IX

TOKISO EA SEKOLO SATHABENG

E ne e le ka mora' mokete oa lilopotsiea, ha banna ba tlisa maqhetsoana a mokopu hore melimo ea bona e o "lome". Morena a bitsa batho ba hae kaofela, 'me a qala mosebetsi oa hae oa teboho ea selemo, a qala ka ho re : "Na morena oa re utloa ?"

"A re leboheng melimo."

"Re mona, kajeno, empa maobane re ne re e-ja mokopu o siiloeng ke balimo ka mora' hore ba amohele teboho ea rōna. Selemo se bile settle haholo ; ka baka la'ng ? Butleng ke le kumele. Rōna le sechaba sa rōna re ile ra etsa seo bo-ntat'a rōna ba neng ba re lakalelitse ho se etsa. Ere ha "Naka" e hlaha, Leboea le Bochabela, lingaka tsa rōna li re rapelle ho bona, ka ho hlatsoa masapo a bona "nōkeng". 'Me masapo a bona a etsa tse kholo, a re bolella tse kholo tse ka re hlahelang. Rea tseba, 'me lithare tseo re li neoang ke lingaka li lelekela hole meleko e neng e ka re hlahela. Joale lingaka li tlile motseng oa rōna ho re nesetsa pula ka meriana ea tsona. Re ile ra bitsa bana ba banyenyane le bananyana ; ke bona ba ileng ba re latela metsi koana nōkeng, ka lipitsana tsa letsope, hore re tl'o a-kopanya le meriana. Ka

mora' hoo bashemanyana ba e-song ho be le mehopolo e mebe, ba nka moriana oo ho o fōka hohle meeling ea naha ea rōna, 'me ke ka hoo re neng re tseba ho hlōla bobo. Ra boela ra bitsa bana bao ho ea fōka masimo a rōna kaofela, ho etsetsa hore pula e ne, 'me lijalo tsa rōna tsa atleha ; ke ka hoo banna ba ileng ba tlisa limpho tsa peō eo ba e jalileng ho tla leboha ba ba fileng tsona, hore le ka moso lipelo tsa bona li tle li 'ne li ba hopole. Ha ho tlala har'a sechaba, esita le lefu le bile sieo. Ho feta moo, e mong oa bara ba rōna e holile. E se e le 'mamphokoro. Nako e fihlile ea hore a bolelloe lekunutu la sechaba sa rōna. Ka baka leo re hopotse ho haha sekolo sa thuto eo, kapelepele ka mora' kotulo."

Ha a geta, batho ba mo lumela ka ho mo neha mabitso ana : "Tau ! 'Flou ! Selo ! Selomela," kaofela ha 'ona ke hlonepho eo ba mo nehang eona. Tona ea morena ea re : "Thobela, batho ba baholo ba utloile, morena." Selemo se bile setle haholo. Ho na le bashanyana ba bangata ba seng ba holile, ba loketseng thuto. Ba hang ba se ba bile ba tlōtsoe ke nako. Morena, laela batho hore ba ee le metse le metsana ho bolella bo-ramohlangoana ho tseba morero ona."

Ha letona leo le ntse le bua joalo, morena o

ne a ntse a isa hlonepho ho mofo oa hae ka ho re : “E, Ntate !”

Baromuoa ba hitsoa ho isa thomo eo. Eare batho ba Ramoroa ba sa ntse ba lutse khotla, ba utloa lentsoe le reng : “E, Morena”. Morena a re : “Ke rōna bana.” Motho eo a kena. E ne e le monna e molelele, a jere letlalo la poli lehe-tleng. Batho ba lekhotla ha ba ’mona ba tseba kapele hore ke moromuoa ea tsoang ho Morena e Moholo. Ba lumela tumeliso ea hae ka ho re : “E, Morena”. Ba ’matlela sebaka pel’a morena, moo a tla lula teng. Morena a qala ka ho mo tsubisa a e-s’o ’motse tsa moo a tsoang. Ka nako ena batho ba ne ba khutsitse ba itse tu ! Ramoroa a re ho Touma : “Re bona moromuoa oa Morena e Moholo mona, ’me litsebe tsa rōna li mametse se tlisitsoeng ke moromuoa oa Nta-t’a rōna.” Touma a bolella lekhotla e le molomo oa Morena.

Moromuoa a re : “Mamelang, le tsebe hore na thato ea e Moholo ke efe. Utloang he seo ke se laetsoeng. E moholo o bua tjena : “Bolella bana ba ka u re, ha lehlabula le fela, ’me lijalo li bokelletsoe melikong, banna kaofela ba tšoanetse ho tlohela mahae a bona, ho ea polotsong ea bashemane. Batho ba tla sala hae, ke ba tšoane-tseng ho thusa basali ka hae le ho alosa likhomo. Ha khoeli cona ena e tolokileng e fela, ho sa

ntse ho tla feta likhoeli tse ling tse 'ne, etlare mathoasong a ea bohlanō ebe banna kaofela ba tlisa bashemane ba qachisitsoeng, ho tloha ka ba lilemo tse leshome le metso e mehlano, le ba lilemo tse leshome le metso e robileng meno e 'meli. Qalong, ha ho qaloa sekolo seo, khoeling tseo banna ba tla beng ba le sieo mona hae, ha ho mosali ea tšoanetseng ho bina kapa ho sila; ea binang o lokela ho bina pina tse bontšang hore ho tšoeroe mosebetsi o moholo. Ho seng joalo ea tla fumanoa a tlōtse molao o tla lefa ka nku kapa poli.”

“Ho se ke ha e-ba linyeoe har'a sechaba nakong eo. Hape, ho se ke ha e-ba motho ofe kapa ofe ea tlising qoso. Taba tse joalo li tšoanetse ho emela hore polotso e he e fete. Ho se ke ha e-ba motho ea ka hoeletsang kapa ho tsosa lerata har'a motse. Balimo le Morena e Moholo ha ba rate hoo. Ha eba ho na le e mong ea ratang ho ea bolotsa ngoan'a hae metseng e meng, e ka khona a bolelle Morena e Moholo pele, 'me a tlise pholo eo a rapelang le ho kokobetsa pelo ea Morena ka eona. Monna e mong le e mong o tšoanetse ho romella lijo Moreneng hore batho le bashemane ba tle ba se ke ba lapa. O buile joalo e Moholo”.

Banna bohle ba opa liatla, ba re: “Selo ! Nkoe ! Tau ! Ntate o buile.”

Eaba Ramoroa o re ho Touma : “Rangoane, re utloile. Bolella e Moholo, Ntat’a rōna hore lentsoe la hae le utloahetse. Ntho e ’ngoe le e ’ngoe e tla ba joaleka ha a e boletse.”

Moromuoa a hana kōpo ea Ramoroa ha a re, a ke a lule le eena ho se hokae ; hobane o ne a tšoanetsa ho ’na a tsamaea le metse le metsana hona mantsiboeeng ao.

Ho tloha mohlang oo ha qaleha lehlapha-hlapha la makama, la ho lokisetsa maqai a loketseing ho bolotsoa. Hobane hlophisoe joalo, ha ntoo khethoa ba tšoanetseng ho sala hae ha bashemane ba sa le polotsong. Ere ka ha balisana ba likhomo kaofela ba ile ba khetheloa ho bolotsoa, bahlankanyana ba tšoanela ho sala ba alosa likhomo ; ’me nakong eo ba tšoaroa joaleka bashanyana, ba shapuo ha ba lisitse mabele kapa ba lahlile likhomo.

Basali ba bitsoa ho bolelloa melao eo ba tšoanetseng ho e boloka nakong eo. Ha khethoa le ntlo eo bashemane ba tla phehela ho eona. ’Me lapeng le leng le le leng ha khethoa ngoana ea tšoanetseng ho ea phehela bashemane ; ’me ke bona ba neng ba lula moo feela, ho se le a mong ea ka eang. Tau le thaka tsa hae ba ne ba tšoanetse ho holotsoa. Ba qaloa ka ho qachisoa le ho roalla ka tsatsi le leng le le leng ma-

ngatana ao ba tla a besa mohla malingoana.
ho re ho tle ho qhojoe bosiu.

Ho qacheng hoo, ke hona moo ba neng ba rutoa lipina tseo ba tla li bina ha ba se ba le sekolong. Empa ke teng moo ba qalileng ho hopotsoa tse sa lokang, tseo ha neng ba li etsa ha ba sa le hae. Ho tloha letsatsing la pele leo ba qalileng ho qacha ka lona, eaba ke mohla ba seng ba sa ee malapeng, ba se ba itulela khotla ba ithoballa teng, ba tsoile mane khoaling. Ba qala ho phatsoa ke ngaka ea motse hore ba hle ba 'ne ba lule ba lokile. A ba phatsa lithaka tse metoenene marameng, 'me a ba sesetsa ka mehlabelo. Bashemane ba ne ba rutoa mantsoe ao ba tsoanetseng ho buisana ka 'ona le balimo ha ba leboha seo ba se fumaneng. Melao kaofela e ne e le thata, ka ha motho ha a qala ho kena sekolo, a thatafalloa ke tsa teng, a be a qale ka ho se hana le ho se hloea; empa hangata mamello e hlhisetsa motho molemo. Ba ne ba shapuo a ha ba fosa lithuto tsa bona tsa hloho, tseo hangata ba neng ba fumanoa ba sa li tsebe ka mora' thuto e 'ngoe le e 'ngoe. Mo-shemane o ne a lula fatše a ithlophere, a sa buise ba bang. 'Me ha eba mosali a ne a ka ba oela holimo moo ba il'o qacha teng, 'me ba le kanya hore o ile a qaphela mantsoe a mang, o

ne a bolaoa kapa a pongoe leleme hore a tle a se ke a 'na a bolela seo a se utloileng.

Bashemane ba bang ba bolella bo-ntat'a bona kamoo ba tšoeroeng hampe kateng. Empa ba shapuo a ho feta kamoo bona ba reng ba tšoerce kateng, ba ba ba bolelloa hore ha ba ka pheta hape, ba tla bolaoa le ho khaoloa mamele, hobane ho bonahala hore ba tla 'ne ba bolele sena le ho bashemane ba sa kenang sekolo. Bo-ntat'a bona ba bolella mosuoe oa bona hore a ba tšoare ho feta pele, hobane ho bonahala hore ha ba e-s'o utloe, ba sa le tala. Ao bana ba batho ba e-ba mahlomoleng a maholo a ho hlorisoa le ho hlokofatsoa.

Eitse hoba bashemane ba qachiso e bohle, ba isoa ha Morena e Moholo. Mantsiboeeng ao, ha etsoa malingoana. Bashemane ba lulisoa bohle ka mokhorong oa khotla, 'me ngaka ea boela ea ba kenella ka lehare. Ho ne ho hlabilo e lipoho, ho rathotsoe majoala. Ka phirimana ho ne ho besitsoe nama e hobiloeng ka mohlabele, 'me eare hoba e butsoe, ea etsoa maliboho. Moshemane a khumama ka mangole, a lelala a lelaletse nama eo, e hlometsoeng thupeng, 'me motho e mong a e jere lehetleng, e lepelletse ho bashemane. Ha tsena li ntse li etsoa, motho e mong o ikeme ka thupa, 'me ha moshemane a ntse a e fosa ka molomo, ka ha motho ea e

jereng ha a ema hantle, o ntse a e tsokotsa e e-ea koana le koana, a e-s'o e tšoare o ntse a sha-puoa. Tsena ha li felile ba lula ho fihlela ho tla mesong.

Tau le thaka tsa hae ba qala ho bona hore moo ba eang ke makaqabetsing a mahlomola. Eare mesong ba thobisetsoa sekolong sa bona, me ha titimela ba bang ba sa rerehoang mosebetsi oo. Mophato oa tšena o ne o le holenyana le hae, o hlonngoe khohlong e tšabehang e moru, har'a mafika a liqhobo-qhobo. Tsela e eang mophatong e ne e tsamaea har'a moru, 'me e fetela qalong ea bona. 'Me ho ne ho e-na le tsela tse peli feela tse eang mophatong, ho hakantša ba sa lokelang ho ea teng; hobane ea se nang kobo ea bohali o hle a bonahale ka ho tšoelimisa mahlo, le ka ho tsamaea ka tsela eo a sa e tšoanelang. Mosuo e hla ea e-ba ngaka ka sebele sa eona. Hopolang he, bana ba Nkhaolise e motšoana, hore maqai ao a ne a bitsoa "bashemane" ha ba le sekolong. Ho cheha ba se nang kobo ea bohali sekolo se ne se etselitsoe menyako e meraro: oa banna, oa bahlankana, le tsela ea baloi e leng moo ho lulang bashemane. Qalong, Tau a ota, ea e-ba lekoko ke ho hlokofofatsa ke lithuto le boroko; hobane ba ne ba robala ka nako eo ho ratang mosuo e oa bona. Empa ha sekolo se qala ho buloa, ho ne ho se moshema-

ne ea lumelloang ho robala, ha e se motšoare, koana qalong.

Ha matsatsi a ntse a e-ea, mosuo e a ba utloela bohloko 'me a bona a ba qenehela. Ka baka la mohau oa hae, barutoana ba hae ba mo rata haholo; 'me ba ne ba sa rate hore a khaohane le bona. A qala ho ba lumella ho ea robala, ha a hopola hore ba tšoeroe ke boroko. E ne ere ha ba qeta ho bina pina tse seng kae, a ba laele ho ea robala. Ha a le sieo, ba ne ba hlora, hobane ea salang le bona e ne ee-ba ea lonya. O ne a ba bintša ho fihlela khoho ea pele e lla. Ere hoseng, e sa le bosiu, a ba tsose; ba hanellang borokong a ba khelle metsi ka lenaka, ebe o ba phothumetsa ka 'ona.

Ka tsatsi le leng morena a lakatsa ho ea bona bana ba hae, 'me a fela a ea. Bashemane ba laeloa hore ba 'minele. Empa ba ne ba chele mantsoe kaofela; leha ho le joalo morena a se ke a re letho. Bashemane ba laeloa ho ea robala. Motsotsoana ba robetse bahlankana ba ba tsosa ba re: "Tsohang!" Ba phokoleloa pina hape hore ba bine. Ao! ba e nyathela thupa, ka ha mantsoe a bona a ne a le makhe-rehloa, ba bang a chele hoo a se nang le ho hoesetsa.

Banana ba ne ba laetsoe hore ba phehele likhaitseli tsa bona lijo. Ba ne ba roala lijo tseo

motšoare oa mantsiboea le hoseng. 'Me ho ne ho thoe: "Ba isa morifi." E ne ere ba sa le sebakana le mophato, ho tsoe bahlankana ba ba khahlanyetse, ba fihle ba methole merifi eo, ba kiba-kibe ka eona ho e isa mophatong. Ha ho ne ho ka fumanoa joang, kapa boea lijong tseo banana ba li phehang, ba ne ba bolaoa, hobane lijana li ne li lokela ho hloekisoa hore ho se fumanoe le lethebanyana la tšila; esita le mefopholi e ne e e-ba sieo. Ho ne ho sebelisoa metsi a kileng a hlahlojoa ho bona hore na ha ho letho le ka felisang bophelo ba bashemane. Ha lijo li tla kena lapeng la sekolo sa thabeng, bahlankana ba li nkileng ba sa ntse ba eme kantle ka ho ea ka molao oa teng, mosuoe o ne a bua le bashemane ba hae ka mantsoe ana:—

Mosuoe: "Bashemane."

Bashemane: "Ke rōna bana".

Mosuoe: "Senatla sea tla."

Bashemane: "Re itokiselitse ho se bona."

Mosuoe: "Ha le sa 'mone?"

Bashemane: "Re tla mo harola le manong."

Mosuoe: "Ha manong a hana?"

Bashemane: "Re tla mo nea bohloa."

Mosuoe: "Ha bohloa bo sa mo je?"

Bashemane: "Re tla mo hlahisa ka pele ho balimo."

Mosuoe: "Balimo ba tla etsa'ng?"

Bashemane : “Ba tla mo ja kaofela”.

Mosuoë : “Ho lokile.”

Ha mosuoë a qetella mantsoë ao, bahlankana-
ba kena ka merifi.

Tau o ne a hopotse hore o tla lumelloa ho ja hantle. Ba lulisoa fatše ka ho ea ka malulo a bona. E mong le e mong o ne a emeletsoe ka thupa. Ba laeloa hore ba ntše matsoho a bona a matona, ba a tšoare liatleng ka a matšehali ; ebe bahlankana ba bea bohojana holim'a matsoho ao. Bashemane ba ne ba kometsa bohobe boo, ba bo ja bokoilitane. Ha ba bo liha ba ne ba shapuoä. Feela bohobe bo ne bo chesa hoo ba sitoang ho bo koenya kapele. Ke ka hoo ba neng ba ee ba bo lahlele ka likobong ba sa bonoe ke motho. Ntho e mpe ke hobane, ha moshemane a khangoa, o ne a shapuoä hore a bo-metse. Ha hashemane ba qetile ho ja, bahlankana ba ne ba lula, le bona, ba e-ja tsa bona, ere ha ba qetile ba khutlisetse lijana hae. Bashemane ba ne ba aloha joaleka likhomo, ere mantsiboea, ha ba khutla, ba tle ba roaletse mangata a patsi eo ba tla besa mollo ka eona.

Ka mohlomong ha aloha joalo. Eitse ha ba fihla qalong eaba mosuoë o re, ba bee lithapo tsa bona fatše. Ba hang ba siea le mekhahla, ba apara matarapjana ao ba a aparang kahare. Ba tsoela har'a mofero, moo ba hopolang hore

liphoofolo li teng. Eaba mosuoe o laela hore ba le lika-likese. Ha ba atamela, lengau la tlōla le se le ntšitse linala ; 'me ere ka ha bashemane ba ne ba sa lumelloe ho tsamaea ka melamu, ba re ba khiripana ha ba le bona. Mosuoe a re : "Ha bo je !" Ba le khorohela ; empa la be le se le ikopile ho ea holimo. Eitse ha le tšoanetse ho tla lula fatše, la lula holim'a moshemane e mong eo e leng motsoalle oa Tau oa hloho ea khomo. La mo hlatha ka manala sefubeng, la a likeletsa. Tau, ka ha a ne a le haufi le motsoalle oa hae, pelo ea hae ea tlallana ; a leka ho le mamarela ka leoto la morao, empa lengau le shoela sefubeng sa motho. Bahlankana ba tla ba leka joaleka likhongoana. Ha ba fihla, ba kharamelelsa Tau morao ; empa a khutla a hile a ntse a bokolla, a fihla a le re nti ! ka mohatla. Bashemane ba bang, bona, ba le hloa setha hore ba mpe ba shoe le motsoalle oa bona. Hoo ha sitisa basuoe ho hlaba sebatana seo ka-pele.

Hang motsoalle oa Tau a neela moea liatleng tsa lengau. Ha ba bona hoo, ba robokella lengau joaleka ha eka ke potsanyane. Tau a tlohela ka mohatleng, a fihla a le tšoara ka nkong, eaba o ntse a le hlekefetsa ka ho le tsukutla ; ha le lahla mofu le re le phopholetsa eo ea le tšoereng ka nko, motho a le re nti ! ka

lerumo. Eare ha le lla, le ntša sello sa ho shoa, eaba hona ba le khahlolang e le ka 'nete. Tau eena o ne a emeletse ho le qatabanya ka hloho letlapeng ho fihlela boko bo qhalana.

Letšolo la tsoela pele, 'me bahlankana, bona, ba jara setopo ho ea se tsetela, kamoo ho neng ho thoe, "moshemane ke ntja".

Motšoare oa mantsiboea bashemane ba roalla, ba tlama, ba oro ha. Tseleng, ba kopana le mosali e mong ea neng a il'o kha moroho oa sepaile. Ha a ba bona, a itihela fatše, a ikoahela ka letata leo a le apereng, empa a se ke a ikoahelisa. Eaba bahlankana ba mo fenetha, a shoela moo ; ea e-ba lijo tsa manong. Ka pelenyana ho moo, ba kopana le ngoanana a ntse a roalla ; ba mo khaola leleme hore a tle a se ke a bolela seo a se boneng, kapa pina eo a e utluileng. Kae le kae moo ba tsamaeang ba ne ba tsamaisoa ke pina, hore batho ba sa lokelang ho kopana le bona ba tle ba ithake, ba itšole. Empa leha ho le joalo ba 'nile ba khaoletsa ba bang, joaleka ha re se re bone, re bile re tsebang hore lehlohonolo hase lebelo. Ha ba fihla motseng oa bona (mophatong), banna ba besa phofolo eo ba e bolaileng, empa bona ba se ke ba fumana letho.

Nako ea bona ea ho tsoa ea atamela ; 'me ha ho se ho setse veke tse peli, ba qala ho hloko-

fatsoa hape joaleka mohla ba kenang, esita le ho feta. Rea tseba hore Nako e 'nile ea e-ba lekoala, ha a e-s'o bolle, a bona hore a ke ke a mamella tlokotsi e kalo ea matšoenyeho. Ke moo a kileng a leka mano a ho phonyoha mahlomoleng a makalo. Bosiu, har'a lefifi la bonkantjana a tsoa, a nyonyoba ho se ea 'monang. Ha bosiu bo re "tšekhe" ba qala ho elelloa hore ha a eo. Bahlankana ba tsoa ho ea 'matla ; ba mo fumana a ipatile ka lehaheng. A botsoa hakhutšoanyane seo a se batlang moo. Ntat'ae a mo nyefola ; eaba oa bolaoa. Ba mo hulanyetsa khohlong, 'me setopo sa hae sa epeloa ke manonyane.

Letsatsi leo ba neng ba le lebeletse la ho tsoa la chaba, le sa hane. Ba tsosletsoa nōkaneng ho ea itlhatsoa ; ha ba khutla, ba tla ba sa roalla joaleka mehla ba tsoe ba ile ba khutla e sa le hoseng, ke nako eo likhomo li bollang ka eona. Hoba ba fible mophatong, banna ba bonoa ka bongata ho tsoapella ka teng ba nkile lithipa le selibelo sa mafura le letsoku. Ba qala ka ho ba hlōba (kuta) ka lithipa tseo ; 'me ha ba ba qetile ba ba tlotsoa ka letsoku le kopantsoeng le mafura, ba tlotsoa hasesane lihlohong ka sekamə. Joale ba hlobolisoa mekhahla, ea akheloa ka mophatong, 'me ba sala ba shilikile lirope, ba nkile likotjane tsa bona.

Tokiso e kholo e ne e le hae, ho itokisetsoa ho amohela Tau le thaka tsa hae. Mantsiboea, ka nako eo likhomo li orohang ka eona, banna ba hae ba nka mekhahla e meholo le makoko a likhomo, ho a ala ka khotla, moo bashemane ba tla fihlela teng. Joale bashemane ba laeloa ho etsa thekō, ba ba ba bolelloa le hore ba se hlole ba talima kamorao, ba tla fofala kapa ba fetohle methemelle.

Ba tloha he, ba teetsoe hare ke banna, ba etsa mokorotlo. Mosi oa thunya oa ntlo ea bona, banna kaofela ba apoha, ba ba suruhela. Ba fōthōla ka sekaja ho ea khotla. Tau a lieha ho tloha, empa eitse ha a bona, a kolokisa marōle ka mora' hae, a tsamaea a ba bala ka bonngoe, eitse ha ba atamela khotla, a be a se a itlhomme kapele, a halabetsoe ke moshemane e mong eo ho thoeng ke Kapei. Ba fihla ba kena khotla ba latelane, e le hona marōle a tlang a kubeletse ka mora' bona. Ba ne ba thōtse ba itse tu ! ba talimile Bochabela ; mahlo e le a maphatsoa ka har'a letsoku. Ba tlang ka mora' bona, ba tla ba shobehile, ba entse hlohoana ea seotsanyana ; ea fihla ea e-ba letše-tšethe-tšethe !

Ha ba se ba feletse, ba lulisoa fatše. Ha kena banana ba ba phehelang, ba tla ba nkile mafisoana a mafi ka bohobe bo rathetsoeng hantle. Hobalimo li felle khotla, bo-m'a bashemane ba tla

ba nkile lifaha (likhama) tseo ba tla li roesa bana ba bona. Mosali e mong le e mong o ne a nkile pitsana eo a tšetseng lifaha tsa mor'a hae kateng. Ba lumelloa ho kena ka khotla ho khabisa bana ba bona. Empa ho ne ho le thata ho ba fumana kapele; hobane eitse ha basali ba kena ka khotla, bashemane ba re ka mangole koqa! ba inama. Leha ho le joalo ba ba fumana, ha e se 'm'a Nako le 'm'a motsoalle oa Tau, ba bileng ba khutlela malapeng ba sa bona bana ba bona. Banna, bona, ba ne ba tseba hore ba shoeletse mophatong, feela ho sa boleloe.

Ramoroa a kopana le basali bao ba nkile lipitsana tsa lifaha; eaba oa li nka, o li pjatlanya fatše, lifaha tsa qhalana. A re ho bona: "Sekolo sa thabeng se metsitse bana ba lōna." Lerata la selo la qaleha ho llela ba shoeleng. Tau le thaka tsa hae ba akheloa likobo tsa likhomo hore ba apare. Eaba lijo li beoa ka pele ho bona hore ba je. Batho ba ne ba ba bohile, e ka mohloho; motho a ntse a re: "Ba tla ba hola bo!"

Bosiu, ba robatsoa hona ka moo ka khotla. Hosasa, e sa le hoseng, ba tsosoa letsatsi le e-s'o chabe, ba mōmisoa letsepa. Eare ha letsatsi le qala ho hlahisa nko ba tšoela ba re: "Phuo!" Ba ntoo lula fatše. Lithoko tsa qaleha. E mong le e mong o ne a e-na le lebitso leo a le

nkileng mophatong. Joale le hopole hore ha ba sa bitsoa bashemane, ke makoloane. Ba ithoka ho tloha hoseng ho fihlela ha ho futhumala, ba e-ea naheng. Mantsiboea, ba fihlele ho ithokeng le ho etsa mangae a monate. Tau lebitso la hae e ne e le Lenepa ; 'me a etsa lengae le ileng la hlomola batho lipelo, a re : "He, Tlakatšocana ! bulela re e'o lisa ; bulela, Tlakatšooana !" Likharebe tsa hlomoha lipelo ha li utloa lengae lena, meokho ea keketla marameng a 'm'ae le a bohle ba mo mametseng. Tau eitse ha a qetela, a tšoanetse ho lula fatše, baroetsana ba mo fōfela, ba mo roesa masekana le lifaha.

Ha ba qetile kaofela, ba tsoha ba felehetsa ba mathōko. Ha ba fihla habo lekoloane le leng, ba ne ba hlabeloa ; 'me ere ba sa emetse nama ea bona ho phehoa, ba 'ne ba ithoke ; ha ba qetile ba je, ba tsoele pele ho felehetsa ba bang, joalo-joalo.

Ka tsatsi le hlahlamang, Tau le thaka tsa hae tsa motseng e ne e se e le bona feela ba setseng. Ba tsoha, ba ea naheng. Makoloane kaofela a ne a sa roale likatiba. Ba 'na ba robala khotla, ba tlietsoa lijo, ba jela khotla. Ha ba se ba qetile nako e kang khoeli, ba itlhatsoa letsoku, 'me ba sala ba le moropotsana, ba hla-kisitsoe ke lona. Ka nako eo ba ne ba se ba sa ithoke. Athe ha ba e-s'o itlhatsoe, leha u ne u

ka ba fumana naheng, eaba u ba kōpa hore ba
ithoke, u ne u ka bona motho a se a lelatsa ko-
tjane, a qalella. Moshemane (lekoloanyane) e
mong le e mong, o tlile a e-na le lebitso leo a le
nkileng mophatong.

Hoba selemo se fele ba se ke ba hlola ba bi-
tsoa makoloane, ba bitsoa maphurakhoahla.
Joale ba ea ba ntse ba lokoloha ho liseng. Ho
feta moo, ba bitsoa bahlankana. Ba qala ho ja
moroba ; hobane ba ne ba se ba sa khanneloe
ho ea naheng. Ba ne ba e-ea feela mohla ntja
e ingoaileng ka leoto la pele (ha ho bata).

X

TAU O LULA LE BANNA

Tau e ne e se e le mohlankana, ka baka leo e le e mong oa ba lulang khotla, ho fumana maele le kelello. Lebollo le ne le mo file matla kaofela, kapa litokelo tsa bonna. A qala ho lumelloa ho lula mollong oa banna khotla. Ke moo a neng a mamela meqoqo ea batho ba baholo, 'me le eena a lumelloa ho hlahisa menahano ea hae holim'a se buuoang. Ha a hlahisa mehopolo e metle, o ne a rorisoa. Ha eba a bua ntho a se nang ntlha o ne a nyatsuo. Khotla, ke moo bahlankana ba ithutang melao le mekhoha ea sechaba. Qalong Tau o ne a le lihlong, a tšaba le ho ahlamisana molomo. A qala ka ho 'na a akhela lentsoe kapa potso, a etsa hona ka ho tšaba hore o tla nyatsuo. O ne a mamela, a ithuta le mokhoa oo ho buuoang ka ona. Maqheku a ne a kenya bahlankana moeeng ka hore: "Hloho tse ntšo ka mehla li neha tse tšoeu likeletso." Litaba tsohle tsa sechaba li ne li *fonokeloa* khotla. Ha motho a ne a ile a tsamaea, ho ne ho lebelloa hore a tl'o bolela seo a se boneng le seo a se utloileng boeting ba hae.

Ha Tau a se a qetile nako e itseng a lula khotla, eaba Ramoroa o re ho eena: "Mor'a ka,

ke buile le pelo ea ka. Ha ho monna ea ka bang bohlae a ntse a lutse hae. Ka baka leo u tsoanetse ho tsamaea le ho utloa tse etsahalang. Ke oona mokhoa oo banna ba ithutileng mahlale ka oona. Empa pele, u tsoane!se ho ea ho ntate moholo Rachophi. Ke monna moholo ea bohlae, ea nahanang. Ntat'ao moholo o ile a ithuta lintho tse ngata ho eena."

Tau : "Ke utloile, Morena, u buile hantle. Ke utloile ho boleloa lintho tse ngata, mehlolohlole eo Rachophi a boleloang ka eona. Ke tla ea hosasa."

Ramoroa : "Ke hantle, ngoan'a ka. Nka limpho tsena, u ee le tsona ho Rachophi, u re ho eena : Ntate Ramoroa oa u lumelisa. O ithutile mahlale ho uena, ao ho seng le motho le a mong ea a tsebang. Ka tsela eo Ramoroa o rometse mora oa hae, hore a tl'o noa mahlale selibeng se sa psheng."

Ka tsatsi le hlahlamang, Tau a nka limpho tse ngata ho etela Rachophi. A tsamaea khoeli kaofela, a fihla maoto a kile a ruruha a ba a bohlela, a babaetse a ba a fola. Ha a fihla moo a robaletsang teng o ne a amoheloa ka thabo, a isoe khotla, moo ntlo ea baeti e leng teng. A fihla ha Rachophi, a amoheloa ka hlonepho e makatsang. A isoa khotla, 'me a kōpuoa hore a ke a bolele tsa moo a tsoang, le tseo a tsama-

ileng a li bona tseleng. Ba ea mo hlahisa ho Morena Rachophi.

Morena : “Lumela, ngoan’angoan’ake.”

Tau : “E, ntate mohlolo.”

Tau a bolela seo a tlileng ka sona, a re : “Ke tlile, morena. Ramorao, mor’a Koena, ke ntate ; ’me o itse, ke u lumelise. A ba a ntaela tsena a re : Re noele mahlale selibeng se sa babeng. Ka hoo, re romela mora oa rōna Tau ho Rachophi, hore le eena a tle a kholisoe ke seliba se mapholi. Neha Rachophi litumeliso tse tsoang ho mor’a hae, le limpho tsena, hore pelo ea hae e tle e thabisoe ke tsona, ’me moea oa hae o tle o u hlohonolofatse.”

Eaba Tau o ntša limpho kaofela, a li neha morena.

Morena a re : “Khale, ke sa le moshanyana, pele ho ne ho tle Koena ; a tla ithuta mahlale ho rōna. Kamorao ha tla Ramorao, mora oa hae. Kajeno ke bona sefahleho sa Tau, mora oa Ramorao, ho tla ithuta seo ntat’ae a ileng a ithuta sona. Ke tsofetse kajeno, lilemo li se li ile. Thaka tsa ka li ntšiile, ha li sa tla khutla, hobane tšiu tse fetileng re ke ke ra li lata, ke tse ileng, ha li na ho khutla. Bophelo ke’ng ? — Butle, ke u bolelle : Bophelo ke ha mengoaha e ntse e feta. Batho ba tla tseba joang ha mengoaha e ntse e feta ? Ba tla re : Ka sele-

mo sane sa khubelu ho ne ho etsahale hore ho itseng, kapa, ka selemo sa letsatsi le leholo, joalo-joalo. Batho hase letho, moea ke oona o nang le bophelo.”

Tau a se ke a tseba hore na o tšoanetse ho araba tsena tse boletsoeng. A tscela pele Rachophi, a re: “Batho ba makatsa, hobane ba rata ho tseba lintho tse ngata. Ba rata ho tseba ea entseng lefatše, lithaba le lifate. Ke mang ea li entseng? Ke Molimo. O na le mabitso a mangata o le mong. Motho o entsoe ka setšcantšo sa Molimo, hore e tle e be boikhopotso ba Molimo. Ke Oona o fileng batho litoro le lipono. Empa o na le sera se bitsoang Ea khopo. Ka mohlomong Molimo oa tla lefatšeng, oa tsamaea har’a batho. Ha ba ka ba o tseba; empa ho ne ho e-na le e mong bathong, ea ileng a fapana le ba bang ka hobane a ile a ba mohau ho Morena, a etsa sekhotso le eena. Pele, Morena a-e’so khutlele ha hae, a re: “U bile mohau, ua mpha metsi ho noa, le lijo ho ja. Khetha he, lintho tse peli tseo u li ratang. Ke tla khutla ka moso, ho tla utloa seo u se batlang. Hang moea o mobe oa chakela monna eo, ’me oa hlola le eena matsatsi ’ohle Molimo o e-s’o tle; oa re ho eena: “Oho, khetha hore u fuoe menahano e tebileng, ele hore u tle u tšoane le melimo. Ntho ea bobeli, u khethe seqila se tla u sebeletsa.”

“Ha Molimo o khutlile, monna eo a khetha tsena tseo a elelitsoeng ho li khetha. Molimo oa talima monna eo ka masoabi, oa re: ‘Ha ua tseba seo u ka beng u se khethile.’”

Monna eo a re: “Kea tseba, hoba ke rata ho tsoana le uena.” Molimo oa halefa, oa re: “Ere ka ha ke ile ka u tšepisa, ke tsoanetse ho u phethela kamoo ke ileng ka itlama. Na ua tseba hore ha u ikhethela ka bo uena? Inyatse takatsong ea hao.” Monna enoa a hana ho inyatsa.

“Morena a tšepisa motho eo ho mo fa seo a se kōpileng, empa a re: ‘Ka mora’ lefu ke hona motho a ka fumanang matla ao.’ Eaba o tloha ho eena.

Hoba Rachophi a qete ho bolela tsena, a talima Tau hore a arabe, kapa a botse moo a sa utloisiseng teng. Tau a re: “Molimo o phela kae?” — Empa morena a se ke a araba kapele, hobane mehopolo ea hae e ne e le hole. A botsa hape, Tau, a re: “O phela kae?” Morena joale a araba ka ho re: “Ke potso ea likarabo tse ngata. O phela mona, le mane, kae le kae. O ntse o le teng. O bona hohle, tse etsoang lefifing le tse etsoang leseling oa li tseba, ’me litsebe tsa oona li lethoethoe ho utloa lipolelo tsa mang le mang.”

Tau a re: “Molimo o tsoana le eng?”

Morena : “Na batho ba ka bona moea ? Molimo ha o bonoe ; ea o bonang a ke ke a phela. Ho na le ba bang ba iketsetsang melimo ea litšoantšo. Ba bang ba re o tšoana le liphoofolo. Ka hoo ba bōpa setšoantšo sa phoofolo, ba se khumamele ka hore ke molimo oa bona. Empa tsena tsohle hase Molimo.”

Tau a re : “Mosebetsi oa Molimo ke eng ?”

Morena : “Mesebetsi ea oona e mengata, 'me e phethehile. Talima hohle, u ke u bone hore na lefatše le na le pheletso ? Hoo ke mosebetsi oa oona.”

Ha tsena li felile, morena a bitsa ngoanana e mong ho tla lata Tau a mo isa khotla, moo banna ba lulang teng. Ka tsatsi le hlahlamang Tau a boela a chakela morena.

Tau : “E, ntate, ka u bona !”

Morena : “Ka u bona, mor'a ka !”

Morena : “Ha re ke re hlahlobe litaba tsa lehae joale”. A qala ka ho re : “Bo-ntate mohlolo ba kae ? Ba fetile, ba ile. Empa ha ba ka ba amohela kōpo eo ba neng ba e kōpile, ea mohlala ho thoeng motho a ikhethele seo a se batlang. Motho ke phoofolo e bohlale. Ke ka lebaka la'ng ha ke re ke phoofolo ? Butle ke u bolelle : Oa ja, oa noa. Ha a fumane lijo kapa lino, e ba phoofolo ea 'nete.”

Joale mona Tau a rata ho araba, empa morena

a re : “Ho ne ho e-na le morena ea bohlale, ea matla, empa e le monna oa mo. .”

Eaba o botsa monna e mong mane khotla, a re : “Na u ka nketsetsa joaleka ha ngoan’a ka a ka nketsetsa ?”

Monna eo a re : “E, Morena, hobane hase mosebetsi oa banna, ke oa bana, le hona nka o potlakela.

Morena a re : “Ho na le pholo ka sakeng la ka, tutuluhali ; ’me e ka khona u ntše e ’ngoe ea hao eo e seng mokapane, ebe u li hlahlela tse peli. Ha u ka etsa joaleka ha bana ba etsa, e tla ba tsa hao tse peli ; empa ha u ka hlōloa, ke tla li nka e be tsa ka.”

Monna eo a re : “Liphoofolo tseo ke tsa ka ruri, hobane hosasane ke tla ba ngoana.”

Hoseng, bana ba tsoha ba bapala ; ba tlōlana holimo, ba hlobotse likobo. Monna eo a tlōla joalo ka mora’ bona, empa Morena a re : “He ! uena monna tooe, ha u tšoane le bona ; u ntse u apere, athe bona ha ba apara.

Monna enoa a re : “Empa ha rea ka ra bua ka hona, Morena. Ke lokela ho etsa joaleka ha bana ba etsa, e seng ke hle ke be ngoana.” Bana ba bapala lipapali tsa mefuta ; le eena a ’na a bapala le bona. Moo ba ntseng ba bapala, basali ba motse ba tsoa ho lebella, eaba ba re : “Ke’ng ha a bapala le bana, e le monna e mo-

kale ? E seng oa hlanya ?” Monna eo a utloa mantsoe ao, eaba oa soaba, a ba a ikutloa a hla-joa ke lihlong. A boela a iteta sefuba. A tsoela pele. Bana ba re : “A re etseng motoho”. Bana lehlabathe, ba le qotsa ka liatla, ba 'na ba le tsoela ka mathe ho le nyaea le ho le kolobisa, empa la se ke la e-ba motlepere kamoo ba ba-
tlang. Ba boela ba re : “A re lateng moroto oa likhomo, re tl'o etsang motoho.”

Eaba morena oa tšeha, a lebella ho bona hore na monna eo o tla ea. Empa monna eo a re : “Ke hlōtsoe, Morena, lipholo ke tsa hao.”

Mantsiboea, mane khotla, morena a re : “Kea tseba hore ha ho bonolo ho etsa seo bana ba se etsang. Hoba tse ling tseo ba li etsang ke tseo motho e moholo a ke keng a li etsa. Joale re se re ile ra bona se ileng sa hlaha letsatsing lona lena.” — Eitse ha morena a qeta ho bollella Tau tsena, a khutsa.

Tau a botsa, a re : “Ke ka lebaka la'ng Molimo o sa kang oa etsa motho a phethehile, a se na sebopeho sa phoofolo, a be joaleka oona ?”

Morena a re : “Hoo ke potso e bonolo, hobane motho e ne e ke ke ea e-ba motho, empa e ne e tla ba molimo.”

Tau : “Motho o hlaneloa ke life hoba a shoe ? Na o 'ne a be le bophelo ?”

Morena : “Mele oa shoa, empa moea oa phe-

la, e leng sona seo Molimo o neng o se tšepise motho.”

Tau o ne a rata ho lula moo nako e telele hore a tle a tsebe ho ithuta lintho tse ngata. Ho sa le joalo, Rachophi a futuheloa ke lira tsa hae. Tau a ikutloa a tšoanetse ho mo loanela, 'me a ba a ipolella ka ho re: “Ké tla ba lehlohonolo ha nka shoa ntoeng, ke shoela motho enoa ea lokileng.” A bolella morena hore le hoja e le moeti, o rata ho tlatsetsa ka matlanyana a hae ntoeng, hobane ho thoe letsoho la monna ke mokolla.

Mantsiboea, banna kaofela ba tla ho khobokana khotla, 'me ngaka ea Rachophi ea tla, ea ba potaka. Hoba e qete ea re, joale banna ba khutse, ba lule n'ga e le 'ngoe. Empa Tau o ne a makalitse batho ka ho tobaka, a e-ea koana lekoana, alumaela joaleka khomo ekhannelang molisana oa eona lireng. Bahlankana ba tla-loa ke lipelo, ba fumana eka morero oa bona oa ho keteka e tla ba oa ka mora' lilemotse itseng. Ere ha ba qala ho re shoa, a fihle ho bona Tau, a re: “Falimehang, hobane lira li haufi.”

Tau o ne a ile a kōpa morena hore a fuoe lebotho leo e leng la hae, leo a tlang ho le laola, 'me morena o ne a mo file bahlankana ba tsejoang. A ba bitsetsa kathōko molaoli oa bona a re: “Banna, ke mofihli motseng ona, empa ha,

Molimo oa Rachophi o rata, ke tla ba e mong oa metsoalle ea morena. Oho, kea le rapela, re mpeng re e loane fi sa nkoe, 'me e tla ba re hloa-hloa, ha re ka shoa re shoela morena." Bahlankana ba betoa ke lipelo, ba re ho eena: "Re tla etsa kahohle kamoo u tla re laola kateng, hobane u beiloe molaoli oa rōna. Etsa ka hohle kamoo u ratang ka rōna."

Tau a re: "Khutlelang mokhopping, le e'o khutsa ho se hokae." Ba tsamaea lipelo tsa bona li ruruhile, e ka li tletse bolalu bo balang ho petetoa.

Ha masiu a roalella, ho se ho llile khoho ea pele, Tau a fihla a khile mefufutso, a re te-e ! A tsoa kherisoa ke pelo ea ho lapela ntoa. A fihla a khathetse, balaoli ba bang ba ba belaela ka hore o tla sitoa ho jara lebotho la hae. Leha ho le joalo ba mo tlohela. Mabotho a hlophisoa ka ho ea ka balaoli ba 'ona, 'me la Tau ea e-ba le ka setonong.

Bosiu ha bo re tšekhe ! ea kopana thotaneng ea Meling. Morena ea futuhetseng Rachophi ke Tjootjo. Batho ba hae ba hla ba halala lebotho le kapele hampe. Tau pelo ea mo kakasa ; a o tea mololi. Ba shobeha ka mora' hae bahlankana. Eitse a sa fihla, a tlōla joaleka nkoe ; ha oa motho, a ba etsa mofela. Batho ba hae ba ne ba e hlanaka ba bile ba phethoha. Batho ba

Tjootjo ba tsoa tjoro! A kena ho bona ; a bate motho, ere ha a e-oa a mo tlōle holimo, a robe motho lengole, hoo ho ileng ha phochola batho ba se bakae ba se nang maoma. Ha a fihla motseng a o chesa. Basali ba baleha; 'me eare mabotho a mang a sa le morao, eena le bahlabani ba hae ba be se ba thibile likhomo le baroetsana ba ha Tjootjo.

Eare ha a hlaha ka tsona ho ea ha Rachophi, tsa hlaha li entse lesoti, lerōle le qobile ho ea holimo. Basali ba lilietsa, ba hlakisa, 'me ba tla khahlanyetsa Tau ; ba tla ba tlōla, ba etsa monyakoe. Ka motsotso oo mahlo a Tau a ne a re phatsi-phatsi ! a tlōla lihloho tsa basali holimo. Baroetsana ba hlakisa ba ba ba the-nthetsa pel'a hae. Ha a fihla hae, Morena Ra-chophi a thaba hoo a bileng a keketla likeleli.

Empa ka mora' matsatsi a se makae ha fihla molaetsa o bolelang hore Tau oa batleha koana hae. Rachophi a utloa bohloko ha a khaohana le motsoalle oa hae.

XI

LEFEREHO LA TAU.

Ha a fihla ha habo, a e-s'o qete nako e telele, mantsibcea ha ba lutse ka lapeng ho ja, ngoanana e mong a tlisa lijo, a mpa a li neha 'Matau hore e be eena ea li nehang morena le mora oa hae. Ka mora' lijo meqoqo ea qaleha.

'Matau a re: "Ratau, rea bua."

Ratau: "Ke mametse."

'Matau: "Na mora eo oa rōna e se e se monna?"

Ratau: "E, ke eena."

"Empa ha a na motlhatlehi. Thaka tsa hae li se li e-na le bana ba tsamaeang, le bo-'m'a bona ba se ba e-na le litloholo."

Ratau: "U buile 'nete."

'Matau a botsa Tau, a re: "Mosali oa hao o kae?"

Tau: "Ha ke tsebe."

'Matau: "E, u tšoanetse ho tseba, u tšoanetse ho 'matla."

Tau: "Ke tla mo fumana kae?"

'Matau: "Ha! ha! a le ke le utloe monna enoa! Ke tla mo fumana kae! Ka 'nete ke monna ea se nang mahlo. Mamela ke u bolelle: Khaitseli ea ka Kubu ke malom'ao. Na ha a

na methepa e mengata ? O na le eona. Empa ho na le e mong. Ke e motle ho ba feta, ea tsebe li nyenyane. Ke eena mosali oa hao.”

Tau : “Ke utloile, 'Mè.” — Eaba o se a lumelisa, a ea ithoballa.

Ho tloha mohlang oo Tau a qala ho chakela ha malom'ae. A bona e mong oa barali ba malom'ae, ea bitsoang Phuthi. Empa o ne a es'oka a 'mona a le mong, ha e se ha a tsamaea le sekhakhatha sa baroetsana.

Ka tsatsi le leng Tau a re pjang le Phuthi ! Eaba o se a itetsa. Phuthi a qala ho tseba hantle see Tau a se batlang, e leng seo baroetsana ba eeng ba inehanye ka hore ba se hloka. Phuthi a iketsa joaleka ha eka ha a batle le ho utloa seo Tau a se buang. 'Nete ke hore, Phuthi o ne a thabetse taba tseo haholo, hobane o ne a se a ile a utloa setumo sa hae, 'me a rata ho nyaloa ke motho ea phahameng joaleka eena Tau.

Tau a 'na a bua le Phuthi ka matsatsi, eo a mpa a ntse a mo hana. Phuthi a re ho Tau : “Tsamaea, ha ke batle le ho u bona. U ntse u bua ntho esele! Hape ua ikhathatsa. Hona u hopola eka u motho oa ho ratana le 'na ?”

Tau a khutlela hae a batla a nyahamisoa pelo ke lipolelo tsa Phuthi. A boela a ea ka lekhōkeletso, a se na tšepo. Ha a fihla, a re ho eena : “Khaitseli, ha ke u talima, eba pelo ea

ka e tla o tla ka mora' sekotlo sa hloho ea ka. Ak'u mpoelle hore na re tla nyalana neng?"

Phuthi a tšeha; empa Tau o ne a hloname. Tau a re: "Bona, ke se ke hahile ntlo, 'me u tšoanetse hore u e'o mpesetsa mollo, hobane ke bolaoa ke serame."

Phuthi: "Ke tla o besa." A bua joalo a ikhumerelitse hlohong ka kobo.

Tau a bona eka Phuthi oa soasoa, eaba o re: "Seo e tla ba bopaki hore u tla ba 'mesi oa mollo tlung ea ka ke eng?" Phuthi a re: "Ho tloha joale e tla ba uena molaoli oa pelo ea ka, 'me ke tla mamela uena feela." Phuthi a boela a etsa bopaki bo tiileng ba ho re o rata Tau.

Tau a tloha pelo ea hae e le tšoeu, a bile a ipona hore o motle ha e le moo a lumetsoe ke seithati se sekalo, khabane hle ea ngoanana. Ha a fihla hae, 'm'ae a mo qekisa hore a 'molelle seo a mo tletseng le sona se monate, se ka mo thabisang. Tau a tsila-tsila ke ho tšaba ho bolela, empa 'm'ae a 'na a mo qeka ho fihlela a ba a 'molella ka ho re: "Re lumellane le Phuthi ho tla mpesetsa mollo." 'M'ae a thaba haholo, 'me a tsamaisoa ke thabo ho ea bolella Ramoroa.

Ka le hlahlamang, leqosa le tsoang ho Ramoroa la neoa poli hore le e qhobe ho e isa ha Kubu, ka ho ea nolofatsa pelo ea hae. Leqosa ha le fihla ha Kubu, la holeha poli kantle, sefa-

teng ; la kena ka lapeng. E ne e sa le hosasa, ka nako ea lijo. 'Me eare ha Kubu a bona Phooko, leqosa le romiloeng, a re : "Moeti o fihlile ; re tla mo mamela, feela re sa lèka (ja) pele. Tlohe, re ngoathisaneng."

Phooko : "Ke sa jele, ntate."

A lula fatše, a lumelisa basali ba ka lapeng, a re : "Ka le bona, bo-'Me". Ba lumela.

Ha ho ntse ho jeoa, basali ba 'na ba botsana ka ho re : "Ntat'ae ke motho ea joang ? A 'm'ae o sa phela ?" Litaba tseo Phooko a tllileng ka tsona li ne li e-s' o tsejoe ke motho, feela batho ba ne ba se ba ile ba bona poli eo a tllileng le eona, 'me ho tsejoe hore ke sesupo sa eng. Hoba Kubu a qete ho ja, a hlapa matsoho a tsuba koae a re : "U tllile, Phooko ; 'me ke 'na tau ea lilepe ?"

Phooko : "Ke teng mona, ntate, 'me ke holehile poli kantle."

Kubu a re : "Ke hantle."

Eaba o bitsa e mong oa banna ba hae, ho ea bitsa batho ba motse. Ha ba se ba fihlile, ba lumelisitse moeti, ba lula fatše. Kubu a qala ka ho re : "Monna enoa ke leqosa la Ramoraa, 'me o tllile ho rōna. Ka hoo re hloaile litsebe ho utloa seo a tllileng ka sona."

Phooko : "Lona banna ba ha Kubu, ke mona, le mpona. Empa ke tllile ke le molomo oa Mo-

arena Ramoroa. Ke tlil'o kōpela ngoan'a morena oa ka "mohope oa metsi." A boela a raoha kapele-pele a re: "Oho, benghali, le se ke la mpona ke le lehehle, kapa moikhohomosi. Ke lebetse lentsoe le leng. Poli ke eo moo ke e holehileng ho nolofatsa lipelo tsa batho ba Kubu, esita le eena rangoanana. Ke ho fela, bo-ntate. Ntalimeng ke le mokōpi, e seng moikhantši."

Kubu a re: "Ho na le banana ba bangata ha ka, 'me ha ke tsebe hore na u batla ofe, eo e leng eo ngoan'a morena oa hao a khahliloeng ke eena".

Mabitso a banana a qala ho bitsoa ka bonngoe, 'me lebitso la e mong le e mong le ne le boleli-soa ka ho re: Ke eo mofumahali, mosali oa likhomo, ea lokelang Tau.

Qetellong lebitso la Phuthi la boleloa. Phooko a re: "Le buile 'nete. Barali ba Kubu ke batho ba batle,empa Phuthi ke eena eo Tau a 'moneng."

Batho ba sitoa ho bolela botle ba hae hoba e ne e le e mosehlana, ea ntseng a bososela ka linako tsohle, sefahleho sa hae se khanya khotso ho batho bohle; esita le mesebetsi ea hae e ne e mo paka. Kubu banna ba hae ba amohela poli eo Phooko a tlleng le eona ho tla kokota lipelong tsa beng ba ngoana.

Ka moso Ramoroa a laetsa ha Kubu hore oa tla. Ha ratholoa, ha phehoa.

A ea a se a qhoba likhomo tse leshome le metsotso e mehlano le molisana (pere). Ha ba atamela motse, ha tsoa bahlankana ba qhoba likhomo tse peli tse bitsoang “selelekela.” Ba li qōbōla ho ea sakeng. Ao ! basali ba be ba se ba eme monyako, ba ntse ba re : ‘Ha lea tlala, le mariba !’ Ha ba fihla, eaka ba li sohletsa. Motho a li mamola, tsa ea li se li tutubetse monyako. Ba li suthela basali, tsa kena. Khomo tse peli tseo, e ’ngoe e ne e le ea ’m’angoanana, e bitsoang ea letsoele, e ’ngoe e le ea ntat’a ngoanana ea sehlo-holo. Tse ngata tsa fihla tsa kena, le tsona.

Baqhobi ba ema holim’a lesaka. Banna ba ha Kubu ba tla, ba fihla ba li bala, ’me ba fumana li se palong, hobane li ne li tšoanetse ho ba mashome a mabeli, le molisana. Kubu a nke-loa lapeng le batho ba hae. Ha buisanoa halelele, ’me bo-rangoan’a Tau ba mo tsoela likhomo, tseo ba li balang ka ’mala, ho fihlela li fihla palong. Ba qala ho neoa lijo tsa bona. Eitse ha letsatsi le rapama, Kubu a laela hore ho tlisoa pholo ea hae e ntseng e baballetsoe morero oo. Ea tla, ea hlabuo. Nama kaofela ea tsoha e bofshoa ke ba ha Ramoroa.

Ha bohali bo qeta ho thethesoa, Ramoroa a re : “Mokhotsi, ho felile ; ’me le uena u se ke ua ntiehela, hobane ha ke nyoriloe ke hloka mo-

hope o ka nkhellang metsi ; ha ke hatsetse ke hloka 'mesi oa mollo ; leha ke lapile ke hloka motlhatlehi.”

Ha bohali bo se bo felile, Kubu a romella ho Ramoroa ka ho re : “Moetlo oa rōna ke ona, u tšoanetse ho nkahela motlotloane.” A bontša Tau moo a tšoanetseng ho thea. Tau a rala mothèò ; a rema lithupa, a li hloma. A hela le mohlōmo oa ho rulela. Eaba o romella ho bitsa ngoan'abo Sera ho tla mo thusa. Ba fihla ba bea maballo, ba qala le ka ho bea lenamola. Sera o ne a mo hlabela kahare, 'me Tau a rulela, a thetha ntlo ea bohoeng hore u fumane e le boreletsana. Ba rulela joalo ho fihlela e fela. Hoba e fele, Tau a bua a ntse a le holim'a ntlo, a re : Ntlo e felile, ntate.”

Kubu : “Theohela fatše, ngoan'aka.”

Tau : “Nke ke ka theoha, hobane u mpitsa ka lentsoe le tebileng.”

Eaba Kubu o re : “Ke tla u bitsetsa ea lentsoe le monate. Ke eena ea tla u theola holim'a ntlo.”

A bitsa Phuthi, 'me a mo laela hore a bitse Tau a theohele fatše.

Phuthi a tla, a re : “Theohela fatše, mohats'aka.”

Tau a theoha. Eaba o nka Phuthi ka ho tiisa mantsoe a mohla ba qalang morero ona oa ho

nyalana. A hlabelea nku eo a ileng a e nka ho e isa habo.

Ha boela ha etsoa mokete o moholo oa ho isa ngoetsi. Lipitsana tsa letsopa li ne li bōpilo, ho entsoe le meseme ; a reketsoe likobo, tsohle - tsohle tse hloka halang a li etselitsoe. Mohla ba isang Phuthi, ha khethoa basali ba itseng ho mo isa. Ba fihla mantsiboea ka phiri mana. Phuthi o ne a lla, a hlomohile pelo ke ho tseba hore kajeno o tlohela lapa labo ho ea mahlomoleng le likhathatsong tsa lenyalo. Ba fihla habo Tau, 'me ba supisoa ntlo ea bona. Ba robala Phuthi a hihitsa le ho feta ha a bona a le ka tlung eo a sa kang a e tseba, a mpa a e tsebisitsoe ke lenyalo. Hobane lerato le matla 'me le etsa tse kholo.

Ka le hlahlamang ba tsoha ba neoa poone e thata ho e sila. Empa ba e thumisa, ba pheha, ba bōpa lipolokoe ; e le tse sutsitseng. Bohali ba ngoetsi, nakong eo, ho ne ho jeoa thahameso. Ba hlabelea "koe", e le ho etsa hore ngoetsi e tle e tsebe ho ja lijo tsa bohali. Mantsiboea bahlankana ba tla ka moo ngoetsi e lutseng ka teng. Ha tlišoa nama hore ba tl'o ja. Ao! oa tsoha mokhoathatsa. Sepheo sa bahlankana e ne e le hore ba subele ngoetsi nama ka hanong ; empa o ne a ikhurumetsa, a be a ikatele.

Ba tlisitseng ngoetsi ba nka linkho, ba e isa selibeng, ha bosiu bo e-sa.

Ho joang he, bahlankana le baroetsana ? Ke mang ea kileng a ba khabane joaleka Tau le Phuthi? Na ha ho hotle ha motho a reroa, a sa ithere, hore a tle a tsebe ho roala moqhaka oa bocha ba hae? Bana ba rōna re tla ba rera joang. ha e le moo ba shobelisa ? Morero hase oa ho nyala ka lenyalo la kereke feela, le bohali ba Sesotho bo ntse bo lokile, hobane batho ba phuthaha, hona e be sesupo sa hore batho ba nyalanang ba bile khabane ka ho mamela litaelo tsa batsoali ba bona. Ka ho ithera lea re tlontlōlla le ho re nyelisa, hobane le re hopola re ke ke ra le phethela.

Hlonepha ntat'ao le 'm'ao, matsatsi a hao a tle a be malelele lefatšeng. Ha u hlonepha batsoali ba hao u tla hola u be u khokhobe.

Salang le khotso ! Lesoli le 'ne le re aparele, bana ba Moshoeshoe !
